

Amri Kumi

Ziliandikwa na kidole cha Mungu kwenye vidonge vya jiwe, Amri Kumi zinafunganisha milele kwa viumbe vinavyobeba sura ya Mungu. Amri Kumi zilikuwepo kabla ya Musa, ziliuunda moyo wa sheria ya agano ambayo Mungu aliwapatia Israeli, na zilifuatwa na Kristo, mitume, na kanisa lote la Agano Jipya. Bado zinafuatwa hadi leo. Ni za jirani yako – na ni zako!

Tunaishi katika ulimwengu uliojaa uasi wa sheria. Katika jamii nyingi, mauaji, wizi, uzinzi, udanganyifu, na udhalimu ni mambo ya kawaida. Wengi, hata katika jamii za kidini na kati ya wanadamu wataalam wa tabia, wanadhihaki wazo la uhalali wa maadili unaotumika ulimwenguni. Maadili kwa mmoja, ni uovu kwa mwingine. Kinachoonekana sio ya kawaida kwa mmoja inachukuliwa kuwa ya kawaida kwa mwingine.

Katika miongo kadhaa iliyopita, Ulimwengu wa Magharibi umeshuhudia kukubalika kwa tabia ya ushoga kama ya kawaida na ya asili, ya utoaji wa mimba kama haki, na ya kujadili ndoa kabla ya ndoa kama njia bora ya ndoa. Viwango vilivyoheshimiwa na wakati wa ukoo wa Ukristo vinapingwa, hata na wanaodai ni wachungaji wa Kikristo, ambao baadhi yao wanatoa wito kwa marekebisho mapya, kwa kudai kwamba Ukristo lazima uachane na imani yake kwa Mungu ambaye huwaadhibu wenye dhambi na kurekebisha tena viwango vingi vya maadili ambayo ilirithi kutoka kwa watangulizi wake.

Lakini Mungu habadiliki! Aliumba wanadamu kwa mfano wake na akawapa maagizo mahususi juu ya jinsi wanavyopaswa kuelewana kati yao na wenzao. Kwa maneno mengine, aliwapa Sheria Yake Takatifu!

Sheria ya Upendo

Sheria ya Mungu imefupishwa kwa neno moja – upendo. Alipoulizwa kutambua “amri kuu katika sheria,” Yesu Kristo alijibu,

Mpende Bwana Mungu wako kwa moyo wako wote, na kwa roho yako yote, na kwa akili zako zote. Hii ndio amri iliyo kuu, tena ni ya kwanza. Na ya pili yafanana nayo, nayo ni hii, mpende jirani yako kama nafsi yako. Katika amri hizi mbili hutegemea torati yote na Manabii (Mathayo 22: 37–40).

Hii ni sheria ya Mungu kwa njia rahisi. Amri hizi mbili haziwezi kutenganishwa – ni sheria kimoja – kinachounganisha ulimwengu wote. Mtu hawezi kuweka moja tu ya amri hizi mbili, kwa sababu kumchukia jirani ni kutompenda Mungu, ambaye anaamuru mtu kupenda majirani. Yohana anaiweka hivi:

Mtu akisema, “Nampenda Mungu,” naye anamchukia ndugu yake, ni mwongo; kwa maana asiyempenda ndugu yake ambaye anamwona, hawezi kumpenda Mungu ambaye hamwoni. Na amri hii tumepewa na Yeye, ya kwamba yeye ampendaye Mungu, ampende na ndugu yake (1 Yohana 4: 20-21).

Yohana anatukumbusha mara mbili “Mungu ni upendo” (1 Yohana 4:6,16). Upendo wa kweli hutoka Kwake, na kwa kumpenda (ambaye alitupenda kwanza), uwezo wetu wa kuonyesha upendo umekamilika. Kwa hivyo, kutompenda Mungu kwa mwili wetu wote ni kutowapenda jirani zetu kama tunavyopaswa kuwapenda. Tunaona, basi, kwamba amri za kumpenda Mungu na mwili wetu wote na jirani yetu kama nafsi zetu ni sehemu mbili za sheria moja isiyoonekana, na tena amri mbili zilizounganishwa ili kutowezekana kutii kimoja na kutotii kingine au kuvunja kimoja bila kuvunja kingine. Kuvunja kidokezo kimoja ya sheria ya upendo ni kukosa kupenda; kwa hivyo, sheria yote imevunjwa.

Ya kufurahisha, Yesu hakuwa anaanzisha sheria mpya wakati alipotoa amri hizo mbili kuu. Alinukuu tu kutoka kwa Agano la Kale – nje “ya Sheria ya Musa.” Amri ya kwanza ni sehemu ya *Shema* maarufu, au kwa

kiebrania ni kukiri kwa imani, kilichosikika katika masinagogi kila Sabato; na ya pili amri ilichukuliwa kutoka kwa kitabu kinachojulikana kwa utafitaji wa sheria za sherehe – kitabu cha Walawi.

Sikiza, Ee Israeli: BWANA, Mungu wetu, BWANA ndiye mmoja. Nawe Mpende BWANA, Mungu wako, kwa moyo wako wote, na kwa roho yako yote, na kwa nguvu zako zote (Kumbukumbu la Torati 6:4-5).

Usifanye kisasi, wala kuwa na kinyongo juu ya wana wa watu wako, bali mpende jirani yako kama nafsi yako... (Mambo ya Walawi 19:18).

Sheria ya upendo pia imetajwa katika nyaraka za Agano Jipya (Warumi 8:28; 13:8-9; 1Wakorintho 2:9; Wagalatia 5:14; 1Yohana 4:18-20; 5:2; Yakobo 1:12; 2:5-8), kwa hivyo kunaweza kuwa hamna shaka kwamba sheria hii ilipelekwa mbele kwa Agano Jipya. *Inatuunganisha leo jinsi ilivyo wakati wowote wa kale.*

Ili kutimiza matakwa ya Mungu ya kimaadili, unachohitajika kufanya ni kumpenda kwa nafsi wako wote na umpende jirani yako kama unavyojipenda. Upendo, hata hivyo, sio hisia tu au “hisia za ngono.” Badala yake, upendo – upendo wa kimungu – “haukosi kuwa na adabu” (1 Wakorintho 13:5). Hii inamaanisha kwamba mtu aliye na aina hii ya upendo haongozwi kwa mielekeo yake ya asili au katika vitu vinavyojisikia vizuri. Upendo wa kweli inahusisha uaminifu, kujitolea, na ukarimu. Ni *njia ya maisha*, sio majibu ya kihemko ya muda mfupi.

Sheria ya Mungu ya upendo, kama tulivyosema, ina amri mbili kuu: Lazima umpende Mungu kwa mwili wako wote, na umpende jirani yako kama nafsi yako. Hizi amri mbili, zilitengeneza sheria moja isiyoweza kufafanuliwa, zinafafanuliwa zaidi kupitia *maadili kumi* zilizoangaziwa kwenye Amri Kumi.

Amri Kumi: Sheria ya Upendo Kimeelezwa

Mtu anaweza kuthibitisha kwa urahisi kutoka kwa maandiko kwamba sheria ya upendo na Amri ni moja. Amri Kumi, kwa hivyo, ni kitengo kisicho cha kawaida cha sheria ya Mungu. Kuvunja moja ya amri zake ni kuvunja sheria yote. Yakobo anaieleza hivi:

Ikiwa mnatimiza sheria ya kifalme kulingana na maandiko, “Mpende jirani yako kama nafsi yako,” mwendenda vema. Bali mkiwapendelea watu, mwafanya dhambi na kuhukumiwa na sheria kuwa wacosaji. Maana mtu awaye yote atakayeishika sheria yote, ila akajikwaa katika neno moja amekosa juu ya yote. Kwa yule aliyesema, “Usizini,” pia Alisema, “Usiue.” Ikiwa hufanyi uzinzi lakini ukafanya mauaji, umekuwa mkosaji wa sheria (Yakobo 2:8-11).

Angalia maelezo hizi:

(1) “Sheria yote” ambayo Yakobo anazungumzia ni Amri Kumi. Iko na “Vidokezo” kumi na Yakobo anataja mbili zao.

(2) Yakobo anaona Amri Kumi kama sehemu ya sheria isiyoweza kutengwa. “Kujikwaa katika kidokezo kimoja” ni kuwa na “hatia kwa zote,” kwa kuwa amri za ubinafsi hutoka kwa Chanzo kimoja.

(3) “Sheria ya kifalme” – “Mpende jirani yako kama nafsi yako mwenyewe” – ni dhahiri kuwa ni ujumla wa kanuni ya maagizo ambayo yanahusu uhusiano wa kibinadamu. Yakobo anaunganisha “sheria ya kifalme” na “sheria nzima,” au Amri Kumi.

Yesu, katika jibu lake kwa kijana tajiri kuulizia juu ya “tendo gani jema” alichopaswa kufanya ili kupata uzima wa milele, alisema, “Ukitaka kuingia katika uzima, zishike amri” (Mathayo 19:17). Wakati yule kijana aliuliza, “Ni zipi?” Yesu alijibu kwa kutaja Amri tano kati ya Amri kumi, kila moja ikizingatia uhusiano wa kibinadamu, na kufupisha hizi kwa kuzingatia amri, “Mpende jirani yako kama nafsi yako” (aya 18 - 19). Bila shaka, Yesu alikusudia kusawazisha amri ya kupenda jirani na amri kuhusu mauaji, uzinzi, wizi, kushuhudia uongo, na kuheshimu

wazazi. Ilikuwa amri ya muhtasari, sio sheria moja tu katika orodha ya sheria.

Mtume Paulo anathibitisha kanuni hiyo hiyo katika Warumi 13:8–10:

Msiwiwe na mtu chochote, isipokuwa kupendana, kwa maana ampendaye mwenzake ameitimize sheria. Maana kule kusema, “Usizini, Usiue, Usiibe, Usitamani,” na ikiwapo amri nyingine yoyote, imejumuishwa katika neno hili, ya kwamba, “Mpende jirani yako kama nafsi yako.” Upendo halimfanyi jirani neno baya; basi upendo ndilo utimilifu wa sheria.

Hapa, Paulo anashughulika tu na amri hizo zinazozingatia uhusiano wa kibinadamu. Katika maandishi mengine, analaani waziwazi kufuru, ibada ya sanamu, na dhambi zingine ambazo zinafanywa dhidi ya Mungu kwa njia iliyo wazi zaidi.

Vidokezo mawili vinasimama hapa: Kwanza, kifungu hicho kinasema wazi kwamba “neni”, “Utapenda jirani yako kama nafsi yako,” ni muhtasari wa amri maalum (ya Amri Kumi) inayozingatia uhusiano wa kibinadamu. Pili, Paulo anaonyesha kuwa Wakristo *wana* jukumu la kutimiza sheria. Ikiwa sheria ambayo Paulo anazungumzia ilikomesha, kama wengine wanavyodai, mtume hangezungumza juu ya jukumu la Mkristo la kuzitimiza mahitaji yake.

Kwa hivyo, ni wazi, sheria ya upendo, iliyojumuisha alama kumi za vidokezo, ilibebwa mbele kwa Agano Jipya. Hizi vidokezo kumi zina sehemu za maadili kumi ambazo zinapitia Maagano ya Ibrahimu na Sinai. Zilikuwa kuu katika Agano la Kale, na bado ziko kuu katika Agano Jipya.

Ukuu wa Amri Kumi

Katika Kutoka 34:28, “Amri Kumi” huitwa “maneno ya maagano” ambayo Alitumuru kufanya. Katika Kumbukumbu la Torati 4:13, “Agano lake” linatambuliwa kama Amri Kumi, ambazo Mungu aliandika “juu ya vidonge vya jiwe.” Na katika Kumbukumbu la Torati

9:9, vidonge vya jiwe ambavyo Amri Kumi viliandikwa viliitwa “vidonge vya Agano.”

Kwa sababu ya vifungu hivi, wengine wanasema kwamba Amri Kumi ni Agano. Wao wanasema zaidi kwamba tangu agano la kwanza lilifutwa na ujio wa Agano Jipya (Waebrania 8:13), *sheria yote* – pamoja na Amri Kumi – zilifutwa.

Kwa mtazamo wa kwanza, vifungu vilivyotajwa awali vinaonekana kusema kuwa Amri Kumi na Agano la Kale ni moja na sawa. Lakini maandiko mengine yanaonyesha wazi kuwa Agano la kale linajumuisha sheria za kiraia na za kisherehe. (Yeremia 34:13-14; Ezekieli 44:6-8; Waebrania 9: 1). Agano la Kale lilijumuisha masharti yote na ahadi zilizowekwa katika vitabu vya Musa. Agano lilikuwa *makubaliano* ambayo Mungu alifanya na Israeli, na masharti yake yalizingatia sheria zote za kiraia, kisherehe, na za maadili ambayo Mungu aliwapa Israeli.

Mbona, basi, mafungu yaliyotajwa hapo awali yanazungumza juu ya Amri Kumi kana kwamba yalikuwa yote yaliyomo katika Agano la Kale? Jibu ni kwamba Amri Kumi ndiyo *ukuu* ya Agano. Kama Yesu asemavyo, Sheria na Manabii “hutegemea” amri ya kumpenda Mungu kwa kila nafsi na kumpenda jirani kama nafsi yako, ambayo tumetambua kama muhtasari wa vidokezo viwili za Amri Kumi. Amri Kumi zinaweza kuelezewa kama kitovu cha sheria ya Agano. Bila sheria kuu ya maadili, sheria za kisherehe, za kidhabihu na za kiraia, hazina maana. Dhabihu za damu zinaweza kutumikaje kama ukumbusho wa shida ya dhambi ikiwa hakuna sheria kuu ya maadili ya kufafanua dhambi? Je! Makosa yanaweza kuadhibiwaje ikiwa hakuna sheria kuu ya maadili inayoashiria makosa?

Vifungu vifuatavyo vinasisitiza utangulizi wa Amri Kumi:

- 1) Mungu alitoa Amri Kumi kwa Israeli kwa sauti (Kutoka 20:1,19; Kumbukumbu la Torati 5:22), akiwapa msisitizo maalum kati ya amri zingine nyingi.
- 2) Mungu, sio Musa, aliandika Amri Kumi kwenye vidonge vya jiwe (Kumbukumbu la Torati 5:22; 10:1-4), akionyesha kudumu kwao na kufunua nafasi yao maalum kati ya amri, maagizo, na hukumu za Agano.
- 3) Vidonge vya jiwe vilihifadhiwa ndani ya Sanduku la Agano (Kumbukumbu la Torati 10:5), kuashiria utangulizi wao na ukuu katika Agano.

Inapaswa kuwa wazi kwa kila mtu kwamba Amri Kumi zimesimama juu kuliko amri zingine, maagizo, na hukumu za torati. Kama kitengo cha sheria iliyo kuu juu ya Agano, Amri Kumi zinajumuisha aina kumi za maadili ambazo ni za msingi kwa vitengo vingine vya sheria. Kwa mfano, machukizo yote ya kijinsia yaliyotajwa katika Mambo ya Walawi 18 – uzinzi, uchumba, uchumbaji na ushoga – yako chini ya kitengo cha maadili iliyoanzishwa na Amri ya Saba: “Usizini.” Amri ya tisa – “Usishuhudie uongo dhidi ya jirani yako” – haswa inakataza ushuhuda wa uongo ambao unaweza kusababisha madhara kwa jirani. Lakini utaratibu kamili uliyoanzishwa na maadili haya zinazuia uaminifu na uongo wowote, iwe imeonyeshwa kwa sauti au kupitia vitendo vya mtu. Siku takatifu za kila mwaka za Walawi 23 zina mizizi katika kanuni iliyoanzishwa kupitia Amri ya Nne: “Kumbuka Siku ya Sabato, na kuifanya iwe takatifu.”

Amri Kumi, kama sheria ya msingi ya maadili, pia ni msingi wa Agano Jipya. Mungu, kupitia nabii Yeremia, anafunua tofauti kuu iliyoko kati ya Agano la Kale na Agano Jipya.

Angalia, siku zinakuja, asema BWANA, nitakapofanya agano jipya na nyumba ya Israeli, na nyumba ya Yuda. Si kwa mfano wa agano lile nililolifanya na baba zao katika siku ile nilipowashika mkono ili kuwatoa katika nchi ya Misri; ambalo agano langu walilivunja, ingawa nalikuwa mume kwao, asema BWANA. Bali agano hili ndilo nitakalofanya na nyumba ya Israeli, baada ya siku zile, asema BWANA; Nitatia sheria yangu ndani yao, na katika mioyo yao nitaiandika; Nami nitakuwa Mungu wao, nao watakuwa watu wangu. Wala hawatamfundisha kila mtu jirani yake na kila mtu ndugu yake, wakisema, “Mjue BWANA,” ;kwa maana watanjua wote, tangu mtu aliye mdogo miongoni mwao hadi aliye mkubwa miongoni mwao, asema BWANA; maana nitausamehe uovu wao, wala dhambi yao sitaikumbuka tena (Yeremia 31: 31-34).

Angalia vidokezo vitatu jinsi Agano Jipya linavyotofautiana na Agano la Kale:

- 1) “... kwa maana wote watanjua, kutokea mdogo wao hadi mkubwa wao...” Kumjua Mungu ni kupata “kuzaliwa upya” kwa nguvu ya Roho Mtakatifu. Washirika katika Jumuiya ya Agano la Kale hawakuhitaji kuzaliwa upya kwa roho. Mtu hawezi kuwa mshiriki wa Jumuiya ya Agano Jipya bila kuzaliwa upya kiroho.
- 2) “Kwa maana nitawasamehe maovu yao, tena sitaikumbuka dhambi yao.” Kama mwandishi wa kitabu cha Waebrania anavyotuambia, Sadaka za Agano la Kale, zilizotolewa kila mwaka baada ya mwaka, haungeweza “kufanywa kamili kwa wale wanaokaribia” kwa kuondoa kabisa dhambi za watu (Waebrania 10:1-4). Kila mwaka, sherehe ya utoaji dhambi kwa Siku hiyo ya Upatanisho iliwakumbusha watu kwamba shida ya dhambi ilikuwepo kila wakati na kuonyesha wakati ambao kitu kingefanywa juu yake. Agano Jipya hutofautiana kwa kuwa “maana kwa toleo moja amewakamilisha [Kristo] hata milele hao wanaotakaswa” (mstari wa 14). “Basi, ondoleo la hayo likiwapo, hapana toleo tena kwa ajili ya dhambi” (mstari 18). Sadaka ya Kristo mara moja ndio suluhisho la shida ya dhambi. Kila mtu chini ya Agano Jipya anasamehewa.

3) “Nitaweka sheria yangu ndani yao, na nitaiandika mioyoni mwao.” Haiwezi kuwa na shaka kwamba “sheria” inayozungumziwa hapa ndio Amri Kumi. Ahadi ya Mungu ya “kuiandika mioyoni mwao” kwa kweli inahusu uandishi Wake wa amri hizo kwenye vidonge vya jiwe wakati agano la kale lilipoanzishwa. Watu ambao walipokea unabii huu lazima wangeunganisha hatua ya Mungu ya kuandika Amri Kumi kwenye vidonge vya jiwe na hatua yake ya baadaye ya kuandika sheria yake kwa mioyo ya watu. Walielewa “sheria” kuwa sheria ile ile ambayo ilikuwa kuu katika agano la kwanza. Hiyo sheria ilikuwa Amri Kumi, sheria ya msingi ya maadili ambayo ilisimama juu ya amri zingine, maagizo, na hukumu zilizomo katika Agano la Kale.

Kwa muhtasari, sheria ya Agano la Kale na ya Agano Jipya ni sheria sawa lakini iliyoandikwa katika sehemu tofauti. Katika Agano la Kale, Amri Kumi ziliandikwa kwenye vidonge vya jiwe. Katika Agano Jipya, amri zile zile zimeandikwa moyoni.

Amri Kumi katika Agano Jipya

Yesu alisema waziwazi:

Msidhani ya kuwa nilikuja kuitangua torati au manabii; la Sikuja kutangua, bali kutimiza. Kwa maana, amin, nawaambia, mpaka mbingu na nchi zitakapoondoka, yodi moja wala kidokezo kimoja ya torati haitaondoka, hata yote yatimie. Basi mtu yeyote atakayevunja amri moja katika hizi zilizo ndogo, na kuwafundisha watu hivyo, ataitwa mdogo kabisa katika ufalme wa mbinguni; bali mtu atakayezitenda, huyo ataitwa mkubwa katika ufalme wa mbinguni (Mathayo 5:17-19).

Huo sio “usemi mgumu.” Ni wazi kabisa! Sheria na Manabii – Ufunuo wa zamani wa Mungu – utabaki kuwa mzuri hadi umaliziaji wa nyakati,

wakati uumbaji wa zamani utabadilishwa kabisa na mbingu mpya na dunia mpya.

Yesu “anatimiza” Sheria na Manabii, sio kwa kuzifuta, bali (1) kwa kutimiza Unabii wa Kimasiya uliomo katika Sheria na Manabii, (2) kwa kutengeneza kamili mataakwa ya kimaadili ya maandiko, na (3) kwa kufafanua kusudi la asili la sheria za Mungu na kufafanua fasiri mbaya na matumizi ambazo waandishi na Mafarisayo walikuwa wamepitisha.

Baada ya kutangaza kwamba hakuja kuitangua Sheria na Manabii bali kuzitimiza, Yesu anaendelea kutoa *kusudi la asili* la maagizo kadhaa ya Agano la Kale. Hatangui au hata kurekebisha tena sheria za Agano la Kale; *Anarekebisha* tu mafundisho mabaya juu ya sheria. Uuaji na uzinzi *kila wakati* ilikuwa mambo ya kimoyo kama vile vitendo vya kimwili. Ndoa haikuwa takatifu na ya kufunga wakati wa ujio wa Agano Jipya; ilikuwa takatifu na ya kisheria tangu mwanzo. Sheria za kiapo za Agano la kale zilitolewa kutia moyo uaminifu na ukweli lakini zilikuwa zimeharibiwa sana na Mafarisayo hivi kwamba Yesu alishauri kuviepuka kabisa viapo.

Yesu na waandishi wa Agano Jipya walisisitiza *kusudi la kiroho* la sheria na ukweli kwamba sheria inaonyesha *hali ya dhambi* ya moyo usiobadilika. Kila uvunjaji maalum wa amri za Mungu unatokana na nafsi, usiobadilika. Kwa hii; Mtume Paulo angeweza kusema kwamba “dhambi” ni *tendo na hali*.

Kwa maana najua ya kuwa ndani yangu, yaani, ndani ya mwili wangu, halikai neno jema; Kwa kuwa kutaka nataka, bali kutenda lililo jema sipati. Kwa maana lile jema nilipendalo, silitendi; bali lile baya nisilolipenda ndilo nilitendalo. Basi kama lile nisilolipenda ndilo nilitendalo, si mimi nafsi yangu nilitendaye, bali ni ile dhambi ikaayo ndani yangu (Warumi 7:18-20).

Ni hali isiyoweza kubadilika kwa moyo ambayo hutoa matendo ya dhambi, na Paulo anatambua hali hiyo kama “dhambi ikaayo ndani yangu.” Lakini bila sheria inayoainisha vitendo vya dhambi, hali ya

dhambi ya moyo huenda bila ya kutambuliwa. Kwa hivyo Paulo anasema, “Basi torati ni takatifu, na ile amri ni takatifu, na ya haki, na njema.” (Warumi 7:12), na, “Kwa maana twajua ya kuwa torati asili yake ni ya rohoni; bali mimi ni mtu wa mwilini, nimeuzwa chini ya dhambi” (mstari 14).

Vifungu kadhaa vya Agano Jipya vinaonyesha wazi kwamba Amri Kumi zinatumika hadi leo na kuendelea na kazi yao ya kutambua dhambi na wenye dhambi.

Kama ilivyoonyeshwa hapo awali, Yesu na Paulo walitambua amri hiyo, “Upende jirani yako kama nafsi yako,” na amri kadhaa kati ya Amri Kumi (Mathayo 19:16–19; Warumi 13: 8-10), zinaonyesha kwamba Amri Kumi bado zinatumika. Yakobo, ilivyosemwa hapo awali, anataja amri ya Sita na ya Saba na kusema, “Ijapokuwa hukuzini [kuvunja Amri ya Saba] lakini umeua [kuvunja Amri ya Sita], umekuwa mvunja sheria” (Yakobo 2:11). Alithibitisha umoja wa Amri Kumi hilo aliposema, “Maana mtu awaye yote atakayeishika sheria yote, ila akajikwaa katika neno moja, amekosa juu ya yote” (mstari 10).

Kifungu cha kupendeza ni katika waraka wa Paulo kwa Waefeso:

Enyi watoto, watiini wazazi wenu katika Bwana, maana hii ndio haki. “Waheshimu baba yako na mama yako” (Hii ndio amri ya kwanza yenye ahadi),” ili upate heri, ukae siku nyingi katika dunia” (Waefeso 6:1-3).

Tambua kwamba Paulo anawamhimiza vijana wa Efeso kutii Agizo la Tano na kuwakumbusha kwamba ahadi inayoambatana na amri hiyo inawahusu. Ahadi ya asili ililenga Waisraeli wanaoishi katika Nchi ya Ahadi (taz. Kutoka 20:12), lakini Paulo anaelewa kuwa amri na ahadi zinawahusu waongofu wa Mataifa wanaoishi katika Efeso, mji ulioko pwani la magharibi mwa Asia Ndogo. Paulo anatambua wigo wa ulimwengu kwa amri hii.

Baada ya kujua, basi, kwamba Amri Kumi zilibaki kutumika kama sheria ya maadili zilizoandikwa mioyoni mwa watu wa Jumuiya ya Agano Jipya, sasa hebu tuaangazie kwa kina kila amri.

Amri ya Kwanza

Mimi ndimi BWANA Mungu Wako..... Usiwe na miungu mingine ila mimi (Kutoka 20:2-3; Kumbukumbu la Torati 5:6-7).

Amri za Kwanza zinamtambulisha Aliyeanzisha Amri Kumi na inakataza ibada kwa mtu yeyote au kitu chochote mbali na Yeye. Maneno “mbele yangu” inamaanisha sio tu “mbele yangu” bali pia “ila mimi.” Wana Israeli walipaswa kuabudu Mungu mmoja tu. Hii Amri inamtambulisha Mungu wa kweli kama Yeye ambaye” aliyekutoa [Israeli] kutoka nchi ya Misri, katika nyumba ya utumwa” (mstari wa 2) na kumtenganisha na mamia ya maelfu ya miungu ya uongo iliyoabudiwa katika ulimwengu wa zamani. Mungu yule yule aliyeko Israeli kutoka kwa Utumwa wa Wamisri huokoa watu leo kutoka kwa utumwa wa kiroho wa dhambi na dini za uongo na falsafa za ulimwengu huu. Wakati huu, kama wakati huo, amri hii imesimama mahali pa kwanza kati ya aina kumi za maadili zilizoainishwa kwenye Amri Kumi.

Mungu pekee Anastahili Kuabudiwa

Maandiko yanaonyesha wazi kuwa kuna Mungu mmoja wa kweli, Muumba wa ulimwengu. Hii yote ni ukweli wa ufunuo wa kiroho na hitimisho la uchunguzi mzuri wa kisayansi na sababu isiyo ya uharibifu. Uumbaji unaonyesha uwepo wa Muumba. Ubunifu unaonyesha uwepo wa Mbuni. Hata wanafalsafa wengi wa zamani waliweza kuona maumbile na, kupitia mantiki, kuhitimisha kuwa Mungu yuko, ingawa maoni yao mengine juu yake yalikuwa ya uongo.

Mtu yeyote anapaswa kuona kwamba haionekani kimantiki kuabudu kitu chochote ambacho sio Mungu. Lakini mara tu tunapofahamu kuwa Mungu yupo, haionekani kimantiki kutomwabudu. Ametupatia uhai, pumzi, uwezo wa kufikiria, ya kujadili, kupanga – yote tunayo, uwepo wetu wenyewe – kwa hivyo tunastahili yote kwake.

Kama tulivyokwisha ona hapo awali, Yesu Kristo ni mfano kamili wa maadili, kisha kuweka mfano kwa Jumuiya ya Agano Jipya. Wakati shetani alimpa “milki zote za ulimwengu na utukufu yake” ikiwa angeweza “kuanguka chini na kumsujudia” (Mathayo 4:8,9), Yesu Alijibu, “Nenda zako Shetani! Kwa maana imeandikwa, ‘Msujudie’ Bwana Mungu wako na umwabudu Yeye pekee” (mstari wa 10; taz. Kumbukumbu la Torati 6:13).

Wakati watu wengi wataghafilika kwa mawazo ya kuabudu shetani, ni dhahiri kweli kwamba ikiwa tunaishi ili kutosheleza “tamaa za mwili na akili,” tunakubaliana na “mfalme wa uwezo wa anga [Shetani], roho yule atendaye kazi sasa katika wana wa kuasi” (Waefeso 2:2-3). Hivi ndivyo walivofanya Adamu na Hawa katika Bustani ya Edeni. Kwa kuwacha utawala wao waliopewa na Mungu kwa Shetani, walipeana nafasi ya kwanza kwa shetani. Walivunja Amri ya Kwanza.

Matokeo ya Kumkataa Mungu

Mtume Paulo, akielezea urithi mbaya wa mwanadamu mwenye dhambi, anasema kwamba watu wa zamani “Walibadili kweli ya Mungu kwa uongo na wakakisujudia kiumbe na kukiabudu badala ya Muumba anayehimidiwa milele” (Warumi 1:25). Mara tu walipomkataa Mungu, waliangukia ukiukaji mkubwa wa maadili. Hivi karibuni, “walijazwa na udhalimu wa kila namna, uovu, na tamaa, na ubaya; Wamejawa na husuda, uuaji, fitina, na hadaa; watu wa nia mbaya, wenye kusengenywa, wenye kusingizia, wenye kumchukia Mungu, wenye jeuri, wenye

kutakabari, wenye majivuno, wenye kutunga mabaya, wasiowatii wazazi wao, wasio na ufahamu, wenye kuvunja maagano, wasiopenda jamaa zao, wasio na rehema” (aya 29-31).

Kama ilivyoonyeshwa awali, Amri Kumi zina umoja. Kumkataa Mungu – kuvunja Amri ya Kwanza – husababisha uvunjaji wa amri Zake *zote*, na kuachiliwa kabisa kwa sheria ya maadili.

Tunaona jambo hili mbaya katika ulimwengu wa leo. Wanafalsafa wa kutomwamini Mungu husema juu ya “maadili ya kutoamini kwamba Mungu yupo,” wakidai kwamba maadili haitokani na imani katika Mungu. Lakini “maadili” wanaosema ni “maadili” *waliojitungia* wenyewe. *Wanaamua* ikiwa utoaji wa mimba na tabia ya ushoga inakubalika kimaadili. *Wanaamua* ikiwa ndoa ni kati ya mwanaume na mwanamke mmoja au baina ya watu wa jinsia moja, au ikiwa ngono nje ya ndoa ni sawa ama si sawa. *Wanaamua* kilicho sawa na kisicho sawa, na kilicho kizuri na kisicho kizuri. Kwao, maadili ni tamko la kijamii.

Lakini kutoamini Mungu sio falsafa pekee inayomwondoa Mungu kwenye picha. Wengi wanaoamini kuwa Mungu yuko na ambao wanasema hata wanaamini Bibilia ni Neno lake lililopuliziwa hukataa kumweka kwanza, jinsi Amri ya Kwanza inavyodai. Wanaamini Mungu yupo, lakini hawamhifadhi Mungu katika fahamu zao. Wanamwondoa akilini mwao wakati wanaendelea kutimiza matamaniao ya miili yao.

Kuamini kwa Mungu sio sawa na kumpenda Mungu. Na mtu ambaye hampendi Mungu hajamweka Mungu kwanza – hana “miungu mingine mbele” ya Mungu wa kweli. Kumbukumbu la Torati 6:5 inachukua kusudi kamili la Amri ya Kwanza: “Mpende BWANA, Mungu wako kwa moyo wako wote, na kwa roho yako yote, na kwa nguvu zako zote.”

Kumpenda Mungu ni sawa na kushika amri zake. Katika Kumbukumbu la Torati 20:6. Yohana anasema “Twajuwa ya kuwa tumemjua, ikiwa tunashika amri zake” (1 Yohana 2:3), akiongezea, “Yeye asemaye, ‘Nimemjua’ wala hazishiki amri zake ni mwongo, wala kweli haimo ndani yake. Lakini yeye alishikaye neno lake, katika huo upendo wa Mungu imekamilika kweli kweli” (mstari 4-5).

Kwa hivyo kumwamini Mungu haitoshi. “Shetani nao huamini – na kutetemeka” (Yakobo 2:19). Imani inayokubalika kwa Mungu ni imani *hai* – imani iliyosababishwa kwa kuweka Mungu kwanza. Imani kama hiyo inaanza na Amri ya Kwanza: “Usiwe na miungu mingine ila mimi!”

Amri ya Pili

Usijifanyie sanamu ya kuchonga, wala mfano wa kitu chochote kilicho mbinguni, wala kilicho chini ya dunia, wala kilicho majini chini ya dunia. Usivisujudie wala kuvitumikia (Kutoka 20:4-5; Kumbukumbu la Torati 5:8).

Amri ya Pili inahusishwa sana na ile ya Kwanza. Kwa kweli, baadhi ya makanisa, kufuatia sensa ya Augustine na Amri Kumi, wanatoa ilani dhidi ya miungu mingine na sanamu chini ya amri moja. Hii inaonekana kuwa ya busara kwani sanamu zilizochongwa kwa mkono ni “miungu mingine.” Wale wanaopendelea kusoma hizi kama amri mbili hufanya hivyo kwa sababu ya kwanza inatuambia *ni nani* tunapaswa kumwabudu, na ya pili inatuambia *jinsi* tunavyopaswa kumwabudu.

Yesu alisema, “Mungu ni roho, nao wamwabuduo yeye imewapasa kumwabudu katika roho na kweli” (Yohana 4:24). Kuabudu katika “roho na ukweli” huzuia utumizi wa masanamu, kwa kuwa hakuna

sanamu iliyoundwa na mwanadamu inaweza kuonyesha ukweli wa Mungu usioeleweka. Tunapaswa kumwabudu Mungu tu jinsi anavyotuambia tumwabudu.

Waabudu Sanamu wa kale

Sanamu za kuchonga kwa mikono zilienea katika ulimwengu wa zamani. Waisraeli waliwekwa wazi kwa ibada ya sanamu huko Misri, na Mungu alijua ya kwamba ushawishi wa ibada ya sanamu ungeathiri watu wake, kwani ulikuwa umeenea sana na walikuwa wameitambua sana. Alijua pia kwamba utumiaji wa masanamu ungetokeza dhana potofu ya asili Yake na kusababisha matendo mengine ambazo Hakuyakubali. Kwa hivyo aliwapa Israeli amri ya kukataza ibada kama hiyo.

Wengi wanaoabudu sanamu leo wanadai kwamba wanatumia sanamu kama ukumbusho wa “mungu” sanamu hizo zinawakilisha, wakisisitiza kwamba hawaabudu sanamu zenyewe. Bila shaka, waabudu masanamu wa ulimwengu wa zamani walitoa madai hayo hayo. Wakati watu wa zamani labda waliamini faida maalum ziliwekwa *kupitia* picha za miungu hao, waliamini “Miungu” waliabudu walikaa katika jukwaa nyingine ya ulimwengu. Katika hali zingine, wanaoitwa miungu walikuwa viumbe vya kweli; walikuwa mapepo.

Kuabudu sanamu ulikuwepo muda mrefu kabla ya Musa. Labani, mkwe wa Yakobo, alikuwa mwabudu sanamu (Mwanzo 31:30-37). Wakati Mungu alimwambia Yakobo aende Betheli na kufanya madhabahu huko kwa Mungu, Yakobo alikuwa na familia yake na washirika wake ili kuweza kuondoa “miungu mingine iliyokuwa mikononi mwao” (Mwanzo 35:1-4). Yakobo alijua kuwa ibada ya sanamu haikulingana na ibada ya Mungu, kwa hivyo aliwafanya wale wote waliosafiri pamoja naye wajitakase kwa kujiondoa na sanamu hizo walikuwa wamechukua

(labda wakati walikuwa wanaishi Shekemu). Hii inaonyesha kuwa kidokezo cha pili cha Sheria ambayo Mungu angewapa Israeli baadaye kwenye Mlima Sinai ilikuwa tayari ni sehemu ya sheria ya maadili katika siku za jadi.

Waabudu Sanamu Waisraeli

Kuabudu sanamu ilikuwa shida kubwa katika historia yote ya Israeli ya kale. Mara zingine, Waisraeli walichanganya ibada ya sanamu na ibada ya Yahweh, aliye Mungu wa kweli. Tukio la kwanza, lilitokea jangwani wakati Musa alikuwa mlimani, ilikuwa jaribio la kuabudu BWANA kupitia ndama wa dhahabu waliokuwa wametengeneza (Kutoka 32:1-6). Ndama iliyoubwa ilionekana dhahiri kama uwakilishi wa Mungu ambaye alikuwa amewatoa Israeli kutoka Misri (mstari wa 4), na ilitumiwa katika “karamu kwa BWANA” Haruni alikuwa ametangaza (mstari wa 5).

Badala ya kumgojea Musa arudi kutoka mlimani na maagizo ya Mungu, wana wa Israeli walichagua kufuata njia zao wenyewe. Katika “karamu yao kwa BWANA,” wao “Wakaketi kula na kunywa, wakaondoka wacheze” (mstari wa 6), wakiweka matamania zao za binafsi mbele ya mapenzi ya Mungu. Kwa hivyo, ibada ya sanamu inajumuisha kumweka Mungu kulingana na mapenzi ya mtu.

Waisraeli hawangeweza kuendelea kumwelewa Mungu vizuri jinsi walivyopaswa kuhusiana Naye ikiwa wangeruhusiwa kumwabudu yeye kupitia sanamu ya ndama. Kwa wakati, Matumizi yao ya ndama ya dhahabu yangebadiisha wazo lao kwa Mungu kwamba wangemwona kama moja tu ya miungu mingi. Sanamu ya ndama ingempunguza katika hali ya Muumbaji na bila shaka kuwa na athari za kiroho na maadili. Hivi karibuni, ukahaba, uzinzi, na ngono za kupotosha zinaweza kuwa sehemu ya “kawaida” ya mazoea ya kidini, kama ilivyokuwa katika

tamaduni za kipagani zilizoizingira Israeli. Mungu angeonekana kama kiumbe mwenye hasira ambaye ilibidi atakaswe mara kwa mara kupitia wanyama na, labda, dhabihu za wanadamu. Angeonekana kama asiyejali palipo na mahusiano ya kimaadili, na Agano lingepunguzwa kwa “mpango” ambao malipo ya vifaa utabadilishwa na dhabihu.

Amri ya Kwanza haiaamuru ushirikina kabisa. Amri ya Pili inaimarisha ya kwanza kwa kuwatenga sanamu zozote kama vitu vya kuabudiwa. Hapa, tena, tunaona mpangilio kimantiki wa Amri Kumi. Amri ya Pili kwa asili inafuata ile ya Kwanza, na hizi mbili, pamoja na ya Tatu na ya Nne, huunda kanuni muhimu zaidi za amri kuu kwa kuongezea, “Sikiza, Ee Israeli: BWANA, Mungu wetu, BWANA ndiye mmoja. Nawe mpende BWANA, Mungu wako, kwa moyo wako wote, na kwa roho yako yote, na kwa nguvu zako zote.” (Kumbukumbu la Torati 6: 4-5).

ibada ya Sanamu na Kanisa la Agano Jipya

Shida ya ibada ya sanamu ilisababisha jangwa kwa Israeli na ikawa tishio katika kipindi cha Agano Jipya. Paulo alijua “kuwa sanamu haina uwepo wa kweli” (1 Wakorintho 8:4) lakini alionya juu ya hatari inayohusiana na kula nyama iliyotolewa kwa sanamu. Alisema kwamba “wengine kwa kuizoelea ile sanamu hata sasa hula kana kwamba ni kitu kilichotolewa sadaka kwa sanamu; na dhamiri zao kwa kuwa dhaifu, hunajisika” (mstari wa 7). Alitahadharisha pia kwamba wale ambao wanaweza kula nyama kutoka kwa dhabihu ya sanamu bila ufahamu wa sanamu hiyo kwa dhamiri safi wanaweza kumfanya mashaka ndugu “dhaifu” (mstari wa 10).

Baada ya kunukuu shida ya Waisraeli na ibada ya sanamu, mtume anasihi, “Kwa ajili ya hayo, wapenzi wangu, ikimbieni ibada ya sanamu” (1 Wakorintho 10:14). Chochote kinacho cheza ibada ya

sanamu kinapaswa kuepukwa, Sio kwa sababu sanamu ni kitu chochote, lakini kwa sababu “wavitoavyo sadaka wavitoa kwa mashetani wala si kwa Mungu, “na kushiriki yoyote katika ibada ya sanamu kunamaanisha “kushirikiana na mashetani” (mstari 20). Tendo kama hilo halina nafasi katika ushirika wa Kikristo au katika ukumbusho wa dhabihu ya Kristo (mstari wa 21).

Paulo anarejelea onyo linalohusishwa na Amri ya Pili anapouliza, “Au twamtia Bwana wivu? Je! Tuna nguvu zaidi ya yeye? (Mstari 22). Katika kukataza dhidi ya ibada ya sanamu, Mungu alisema, “... kwa kuwa mimi, BWANA, Mungu wako, ni Mungu mwenye wivu, nawapatiliza wana maovu za baba zao, hata kizazi cha tatu na cha nne wanichukio, nami nawarehemu maelfu wanipendao, na kuzishika amri zangu” (Kutoka 20:5).

Katika kitabu cha Ufunuo, Kristo anawaonya vikali makanisa ambayo yanavumilia walimu wa uongo ambao hufundisha waumini “kufanya uzinzi na kula vitu vilivyotolewa sadaka kwa sanamu” (Ufunuo 2:20). Katika kesi hii, kula vitu vilivyotolewa sadaka kwa sanamu ulikuwa ushiriki halisi katika ibada ya sanamu. Msomi wa Agano Jipya Paul A. Rainbow anatoa muhtasari juu ya shida zinazowakumba Wakristo huko Asia Ndogo:

Matarajio moja ya apocalyptic alimtafuta mpinga kristo ili kumweka kama chombo cha kuabudiwa..... Yohana aliona hiyo ikitimizwa katika ibada ya kifalme, jinsi ilivyotekelezwa kwa uongo Asia katika mwongo moja iliopita wa karne ya kwanza, na makuhani wake, miujiza bandia, matumizi ya nje ya sanamu na adhabu ya kiuchumi au ya mtaji wa Wakristo ambao hawangeweza kutoa uvumba au kupamba milango yao kwa maandamano ya kiraia (Ufunuo 13:11-17)” (P.A. Rainbow, *Dictionary of the Later New Testament & its Developments* Inter Varsity Press, p. 530).

Kukataa kushiriki katika ibada za sanamu zinazohusiana na ibada ya kifalme na Siku kuu za wafanyikazi zilihatarisha ubinafsi wa kiuchumi au hata adhabu ya mtaji. Ili kuzuia matokeo haya ya kutisha, walimu wa

uongo – pamoja na watetezi wa “mafundisho ya Balaamu” na “mafundisho ya Wanikolai” (Ufunuo 2:14-15) na “yule mwanamke Yezebeli” (aya ya 20) – inaonekana ilipitisha na kutetea falsafa ambayo “ilihalalisha” Mkristo kushiriki katika utamaduni huu.

Ibada ya sanamu Leo

Aina mbali mbali za ibada ya sanamu bado zipo leo. Zipo kawaida katika dini za ushirikina, na ziko hata kati ya wanaojiita Wakristo. Sanaa za kidini sio mbaya, lakini kazi yoyote ya sanaa ambayo inaunda wazo la uongo la Mungu au unaopotosha Injili ya kweli haikubaliki, haswa ikiwa kitu kama hicho inatambulika kuwa na thamani ya kisiri, ya kichawi, au ya kisakramenti. Mtu aliyedai kuwa Mkristo “mwenye maono” alidai kwamba sanamu yake ya mfuko ya Yesu ilisababisha baraka maalum. Hii sio matumizi haramu ya kazi ya sanaa; ni ibada ya sanamu – ni ukiukwaji wazi wa Amri ya Pili.

Ni kweli kwamba faida kubwa za kiroho hutolewa kutoka kwa Kristo aliye hai hadi kwa Wakristo wa kweli, lakini kudai kwamba sanamu hutumika kama “sakramenti” ambazo faida hizo zinapatikana uliowekwa kwa mwamini ni kigeni kabisa kwa ufunuo wa maandiko. Madai kama hayo inakumbusha juu ya mazoea ya kipagani ya kumwabudu Mungu au “miungu” kupitia sanamu zilizochongwa kwa mkono.

Kuabudu sanamu ni zaidi ya tendo la nje au mazoea. Kama dhambi zingine, usemi wa nje inaonyesha hali ya moyo. Hata dhana za uongo juu ya Mungu zinaweza kuwa za kuabudu sanamu. Ikiwa picha yetu ya kiakili juu ya Mungu inatokana na kile tunachomtaka awe badala ya kile maandiko yanafunua basi tunayo roho ya ibada ya sanamu.

Kwenye Waefeso 5:5, Paulo anamtambulisha yule ambaye ni “mwasherati” kama “mwabudu sanamu,” akisema kwamba mtu kama huyo “hana urithi wowote katika ufalme wa Kristo na Mungu.” Katika

Wakolosai 3:5, mtume analinganisha “uasherati” (iliyotafsiriwa “ulafi” katika New International Version) na “ibada ya sanamu.” Profesa Vaughan anaeleza, “Mtazamo huu unatambuliwa kama ibada ya sanamu kwa sababu inaweka ubinafsi na *vitu* mahali pa Mungu” (Curtis Vaughan, *The Expositor’s Bible Commentary*, vol. 11, Zondervan Publishing House, p. 212).

Paulo anataja “ibada ya sanamu” katika orodha yake ya “kazi za mwili” (Wagalatia 5:19-20). Petro anaongeza “Ibada ya sanamu isiyo halali” katika orodha yake ya vitendo maovu (1 Petro 4:3). Na Kristo anaonya, “Bali waoga, na wasioamini, na wachukizao, na wauaji, na wazinzi, na wachawi, na hao waabuduo sanamu, na waongo wote, sehemu yao ni katika lile ziwa liwakalo moto na kiberiti. Hii ndio mauti ya pili” (Ufunuo 21:8).

Ibada ya sanamu haina nafasi katika maisha ya Mkristo. “Watoto wadogo,” anahimiza Yohana, “jilindeni nafsi zenu na sanamu” (1 Yohana 5:21).

Amri ya Tatu

Usilitaje bure jina la BWANA Mungu wako

(Kutoka 20:7; Kumbukumbu la Torati 5:11).

“Jina” la Mungu ni zaidi ya neno tu tunalotumia kumtambua. Jina Lake ni sifa Lake; hivyo ndivyo alivyo. Amri ya Tatu inakataza matumizi mabaya yoyote ya majina tunayotumia kumtambulisha. Onyo kali inafuatana na amri hii: “... Maana BWANA hatamhesabia kuwa hana hatia mtu alitajaye jina lake bure” (Kutoka 20:7). Upande mzuri wa Amri ya Tatu ni maagizo ya sifa na kumtukuza Mungu katika mawazo yetu, hotuba zetu, na matendo yetu.

Mtu yeyote ambaye haiheshimu jina la Mungu hamheshimu Mungu vizuri, kwa hivyo ana hatia ya kuvunja Amri ya Kwanza. Kutojali kwake kwa utakatifu kunaonyesha kwamba anaweka ubinafsi wake mahali pa Mungu, kwa hivyo pia ana hatia ya kuvunja Amri ya Pili. Tena, tunaona jinsi Amri Kumi zinavyounda kitengo ambacho kila kidokezo huingiliana na vidokezo vingine vya sheria.

Unajisi

Amri ya Tatu ni ukiukiaji kupitia matusi. Tunasikia kazini, kwenye uwanja wa michezo, sinema na sinema za runinga, na mitaani. Kwa wengi, ni tabia. Makumi ya maelfu hunyunyiza usemi wao kwa kutaja "Mungu" na "Yesu," na kutumia maneno haya kama vichujio na maneno mazuri bila kutoa wazo la pili kwa tabia mbaya ya lugha yao.

Hata watu wa “dini” wamejulikana kutumia vibaya jina la Mungu katika hali hii na njia isiyo ya mawazo. Walakini, Mungu analaani vikali utumiaji mbaya wa jina Lake. Katika Israeli, adhabu ya dhambi hii ilikuwa kali: “Atakayelikufuru jina la BWANA atauawa” (Mambo ya Walawi 24:16).

Ushauri wa Paulo umewekwa katika kitengo cha maadili yaliyowekwa katika Amri ya Tatu. “Neno lolote lililo ovu lisitoke vinywani mwenu,” mtume anasema, “bali lililo jema la kumfaa mwenye kuhitaji, ili liwape neema wanaosikia” (Waefeso4:29).

Wakati utumizi mbaya ya majina ya Mungu na Kristo kwa kweli ni ukiukaji wa Amri ya Tatu, watu wengi ambao huteleza hotuba zao kwa matusi labda hufanya hivyo kama jambo la mazoea badala ya nia mbaya au nia ya kusudi la kuonyesha dharau kwa Uungu. Kuapa kwa jina la Mungu na kufunika uongo kwa makusudi ni jambo lingine.

Kuapa kwa Uongo

Neno “bure” katika “Usilitaje bure jina la BWANA Mungu wako” limetafsiriwa kutoka kwa neno la Kiebrania *shav*, ambalo linaweza kutafsiriwa kuwa “uongo.” Amri ya Tatu inakataza kuchukua jina la Mungu *kwa uongo*. Amri hii, kwa hivyo, inalaani kuapa kwa uongo. Kushuhudia kwa uongo chini ya kiapo (“kwa jina la Mungu”) ni ukiukaji wa amri hii, kama vile kulitia jina la Mungu katika kiapo ambacho hakitahifadhiwa. Matendo kama haya yanaunganisha Mungu na uongo na kwa hivyo ni chukizo machoni pa yule ambaye “hawezi kusema uongo” (Tito 1: 2).

Mungu anasema, “Msiape uongo kwa jina langu, hata ukalinajisi jina la Mungu wako: Mimi ndimi BWANA” (Mambo ya Walawi 19:12). Aya hii inapanua kuelewa kwetu kwa Amri ya Tatu. Jina la Mungu linatumiwa vibaya kupitia viapo vya uongo na kwa matumizi za kimzaha.

Katika Kumbukumbu la Torati 6:13, Israeli anaambiwa “mche BWANA, Mungu wako” na “kuapa kwa jina Lake.” Hii inasimamia viapo vya *kweli*, kwa heshima inayofaa kwa kuwa Mungu anahimiza ukweli, haswa wakati jina la Mungu limenajisiwa.

Yesu alikataza kuapa (Mathayo 5:34), lakini hakumaanisha kamwe hakuna sababu ya haki ya kuchukua kiapo. Agano la Kale lina mifano mingi ya watu waadilifu wanaochukua viapo kwa jina la Mungu na, kama tumeona, inatoa maagizo juu ya kuchukua viapo. Paulo alimwita Mungu kama mshuhuda wa ukweli wa taarifa zake (2 Wakorintho 1:23; Wagalatia 1:20). Kwa kweli hii ni aina moja ya kiapo au uthibitisho unaohitajika kwa washuhuda kortini. Mtazamo hasi wa Yesu juu ya viapo unapaswa kueleweka kwa kuzingatia ufisadi wa sheria za viapo wa Agano la Kale. Yesu anasema,

“Tena mmesikia watu wa kale walivyoambiwa, Usiape uongo, ila mtimizie BWANA viapo vyako; Lakini mimi nawaambia, Usiape kabisa; hata kwa mbingu, kwa maana ndicho kiti cha enzi cha Mungu; wala kwa nchi, kwa maana ndio pa kuwekea miguu yake, wala kwa Yerusalemu, kwa maana ndio mji wa Mfalme mkuu. Wala usiape kwa kichwa chako, maana huwezi unywele mmoja kuwa mweupe au mweusi. Bali maneno yenu yawe ndio, “Ndio” au “Hapana”; kwa kuwa yazidiye hayo yatoka kwa yule mwovu. (Mathayo 5:33-37).

Yesu hajakataza sheria za viapo vya Agano la Kale. Badala yake, anaunga mkono na kukuza kanuni ya msingi ya sheria za viapo. Kwanza, sheria ya viapo vihimize ukweli. Yesu anawahitaji wanafunzi wake kuwa waaminifu katika majukumu yao yote na makubaliano. Neno lao lilipaswa kuwa nzuri kama kiapo. Pili, Yesu ana maoni ya wazo la kawaida kwamba kuapa kwa jina la Mungu na kuapa kuelekea Yerusalemu ilifunganisha, wakati kuapa kwa mbingu na nchi au kwa hekalu haikufunganisha kabisa. Ndani ya Ulimwengu ambayo viapo mara nyingi vimetumiwa kupotosha ukweli, ni bora kutoapa kamwe.

Yesu analaani tabia hii mbovu katika ujasusi wake wenye nguvu dhidi ya Mafarisayo:

“Ole wenu viongozi vipofu, ninyi msemamao, Mtu atakayeapa kwa Hekalu, si kitu; bali Mtu atakayeapa kwa dhahabu ya Hekalu, amejifunga. Wapumbavu ninyi na vipofu; maana ni ipi iliyo kubwa, ile dhahabu, au lile Hekalu liitakasalo dhahabu? Tena, Mtu atakayeapa kwa madhabahu, si kitu; bali mtu atakayeapa kwa sadaka iliyo juu yake amejifunga. Vipofu ninyi; maana ni ipi iliyo kubwa, ile sadaka au ile madhabahu itakasayo sadaka? Basi yeye aapaye kwa madhabahu huapa kwa hiyo, na kwa vitu vyote vilivyo juu yake. Naye aapaye kwa Hekalu huapa kwa hilo, na kwa yeye akaaye ndani yake. Naye aapaye kwa mbingu, huaapa kwa kiti cha enzi cha Mungu, na kwa yeye aketiye juu yake. (Mathayo23:16-22).

Vitu vyote ambavyo Yesu anataja – ni hekalu, dhahabu kwenye hekalu, madhabahu, zawadi kwenye madhabahu, na mbingu enyewe — zinahusiana na Mungu; kwa hivyo, kuapa kwa yoyote ya mambo haya ni sawa na kuapa “kwa kiti cha enzi cha Mungu na yeye aketiye juu yake.” Fumbo la kuaburu anazolaani ni ukiukaji wa Amri ya Tatu.

Jina la Kristo

Kwa kawaida Yakobo ana mazoea kama haya ya “*kiapo*” ya kukufuru akilini wakati anahimiza, “Lakini zaidi ya yote, ndugu zangu, msiape, wala kwa mbingu wala kwa nchi wala kwa kiapo kinginecho chote, bali “ndiyo” yenu na iwe ndiyo, “na siyo” yenu iwe sio, msije mkaangukia hukumu.” (Yakobo 5:12). Kristo ndiye kichwa cha mwili wake – kanisa. “Anaitwa Mwaminifu na wa Ukweli” (Ufunuo 19:11), “na jina aitwa, Neno la Mungu” (aya 13). Kiapo kisichojulikana kwa sehemu ya viungo vya mwili wa Kristo haviambatani na Kichwa cha mwili, kwa hivyo viapo – haswa katika ulimwengu ambao viapo vinatiliwa shaka – vinapaswa kuepukwa. Zinaweza kumdhalilisha Kichwa, na kusababisha hukumu.

Yakobo anasema kwamba matajiri wanapowakandamiza Wakristo wanyonge na kuwavuta mahakamani, “wanalitukana jina lile zuri waliloitwa.” (Yakobo 2:7). Kwa maana watakatifu masikini ni wa Kristo, kuwatendea vibaya ni kulitukana jina la yule ambaye anawamiliki. Kama vile kuapa kwa Hekalu ni kuapa na Yeye aketiye ndani yake, vivyo hivyo kuwadhulumu wale walioingiwa na Roho ya Kristo ni kulitukana jina la Kristo.

Kutoka kwa hili tunaweza kuona kwamba wakati mtu anajitambulisha kama Mkristo lakini haishi ipasavyo, anaaibisha jina aliloitwa. Ana hatia ya kuvunja Amri ya Tatu.

Kuishi kinyume na kazi za imani ya mtu pia kunaweza kusababisha wasioamini kulitukana Jina la Mungu. Paulo anaandika, “Wewe ujisifuye katika torati, wamvunjia Mungu heshima kwa kuiasi torati. Kwa maana Jina la Mungu latukanwa katika MATAIFA kwa ajili yenu” (Warumi 2:23-25).

Vivyo hivyo, wale ambao wanadai waziwazi kuwa Kristo ni Mwokozi wao lakini wanaonekana wakinywa pombe au wanaojulikana kwa tabia mbaya huweza kusababisha wasioamini kukata tamaa kwa jina la Kristo na Ukristo. Kwa sababu hii (kati ya mengine), “mwangalizi” – mzee au mchungaji – “lazima awe mtu asiyelaumika” (1 Timotheo 3:2).

Kwa upande mzuri, “Wakristo ambao hufanya taa zao ziangaze kwa kuelezea upendo wao kwa wengine kupitia matendo mema na tabia ya kimungu wanaweza kusababisha wengine kumtukuza Baba yenu aliye mbinguni” (Mathayo 5:16).

Kanuni hii inakwenda moyoni mwa Amri ya Tatu. Badala ya kutusi jina la Mungu au kuruhusu maneno yetu au hatua zetu ziongoze wengine kuidharau jina la Mungu, watu wa Mungu wanapaswa kumwabudu na kumtukuza katika mawazo na matendo. Kama ilivyoonyeshwa hapo awali, hii ndio upande mzuri wa Amri ya Tatu.

“BWANA katika Sayuni ni mkuu; Naye ametukuka juu ya mataifa yote. Na walishukuru jina lake kuu la kuhofiwa.... Sujuduni penye kiti cha miguu Yake! Ndiye Mtakatifu!” (Zaburi 99:2-3,5).

Amri ya Nne

Ikumbuke siku ya Sabato uitakase (Kutoka 20:8; Kumbukumbu la Torati 5:12).

Amri tatu za kwanza zinakataza kuabudu miungu mingine, kudhoofisha ibada kupitia ibada ya sanamu, na kutumia vibaya jina la Mungu. Kama ilivyoonyeshwa, Amri ya Kwanza inatuambia tunapaswa kumwabudu, na Amri ya Pili inatuambia jinsi tunavyopaswa kumwabudu yeye. Amri ya Tatu na Nne inatoa maagizo zaidi juu ya jinsi tunavyopaswa kumwabudu.

Wengi wanaamini Amri tisa kati ya zile Kumi zilifikishwa mbele ya Agano Jipya, Amri ya Nne ikiwa ya kipekee. Inavyoonekana, wengine hufikiria hiyo Amri ya kuitunza Sabato ni ya kisherehe kuliko ya maadili, na kwamba ni amri moja isiyotambulika kiasili.

Ni kweli kwamba hakuna kitu katika maumbile kinachoonyesha kuwa siku ya saba ni tofauti na siku zingine za juma, lakini kupendekeza kwamba Amri ya Nne haina maadili yaliyomo sio sahihi. *Ni nini kinachoweza kuwa ya “maadili” zaidi ya Sabato ya ibada takatifu?*

Wakati wetu wote ni wa Mungu. Tunapaswa kumheshimu kila siku kwa yote tunayofanya, lakini alianzisha juma la siku saba na anaamuru kwamba tutenge siku moja – siku ya saba – ya kila wiki kama siku ya kupumzika na wakati wa ibada maalum. Siku ya saba ni “Sabato ya kustarehe kabisa, kusanyiko takatifu “ambalo” hakuna kazi inapaswa kufanywa (Mambo ya Walawi 23:3; Kutoka 20:9–10; Kumbukumbu la Torati 5:13-14). Ni wakati uliowekwa na Mungu kwa watu wa Mungu kukusanyika katika ibada, kuimba sifa, kumshukuru, na kujengana ndani ya imani, upendo, na tumaini.

Sabato imewekwa katika matendo ya Mungu ya ubunifu na ukombozi. Katika Kutoka 20, Sabato imeunganishwa na kazi ya Mungu ya uumbaji (mstari wa 11). Kwenye Kumbukumbu la Torati 5, Sabato imeunganishwa na kazi ya Mungu ya kuwakomboa Israeli kutoka Misri (mstari 15). Kwa hivyo, Sabato ni sherehe ya uumbaji na ukombozi. Hii inamaanisha Sabato ina umuhimu maalum kwa washiriki wa Jumuiya ya Agano Jipya, kwa kuwa wao ni “viumbe vipya” katika Kristo (2Wakorintho 5:17; Wagalatia 6:15) na wamekombolewa kupitia damu ya Kristo kutoka kwa utumwa wa dhambi (Warumi 3:24; Waefeso 1:7; Wakolosai 1:14; 1 Petro 1:18-19).

Ishara ya Agano kwa Israeli

Katika Kutoka 31, Mungu anaunganisha Sabato na matendo yake ya uumbaji na ukombozi wa Israeli na, kwa mwangaza huu, anasisitiza umuhimu wa kutunza Sabato.

BWANA akasema na Musa, “Nakuambia, kisha, nena wewe na wana wa Israeli, na kuwaambia, hakika mtazishika Sabato zangu, kwa kuwa ni ishara kati ya mimi na nyinyi katika vizazi vyenu vyote; ili mpate kujua ya kuwa mimi ndimi BWANA, niwatakasaye ninyi. Basi mtaishika hiyo Sabato; kwa kuwa ni takatifu kwenu; Kila mtu atakayeitia unajisi hakika yake atauawa. Kwa kuwa kila mtu afanyaye kazi siku hiyo, nafsi hiyo itakatiliwa mbali na watu wake. Kazi itafanywa siku sita lakini siku ya saba ni Sabato ya kustarehe kabisa, takatifu kwa BWANA; kila mtu atayefanya kazi yoyote katika siku ya Sabato hakika yake atauawa. Kwa ajili ya haya wana wa Israeli wataishika Sabato, kuiangalia sana hiyo Sabato katika vizazi vyao vyote, ni agano la milele. Ni ishara kati ya mimi na wana wa Israeli milele; kwani kwa siku sita BWANA alifanya mbingu na nchi, akastarehe kwa siku ya saba na kupumzika” (Kutoka 31:12-17).

Maneno “Zaidi ya yote” inasisitiza umuhimu wa kutunza siku ya saba takatifu, na hukumu ya kifo kwa kuvunja Sabato inasisitiza uzito wa dhambi hii. Siku hii inapaswa kutumika kama ishara ya milele ya Agano, kuwakumbusha watu wa Israeli ya kwamba Mungu, Muumba wa mbingu na nchi, aliwaokoa kutoka Misri na akawaweka kando kama watu Wake maalum. Haikuwa “mungu” aliyeiokoa Israeli kutoka utumwani; ilikuwa Mungu – Mungu wa pekee na wa kweli, Muumbaji wa mbingu na dunia – aliyewakomboa watu wa Israeli na kuwafanya watu wake maalum. Sabato ilikuwa ya kuashiria haya yote.

Kwa bahati mbaya, Israeli “waliitia unajisi” Sabato (Eze. 20:13). Kwa sababu ya hii na dhambi zingine mbaya, Mungu alikataa kuleta kizazi cha Kutoka katika Ardhi ya Ahadi. Lakini kunajisi Sabato haikuisha na kizazi cha Kutoka. Ilikuwa shida kubwa katika historia yote ya Israeli.

Manabii mara nyingi waliitenga Sabato kwa sababu ilikuwa inasimamia sheria yote. Walielewa kuwa Sabato ilikuwa ishara ya Agano, kwa hivyo

wakati walizungumza juu ya unajisi wa Sabato walikuwa wakizungumza juu ya kutotii kwa Israeli kwa Agano kwa ujumla.

Ukweli kwamba Sabato ilipewa watu wa Israeli walipokuwa jangwani (Kutoka 16) na kutumika kama ishara ya Agano la Mungu lililofanywa nao huko Sinai, na kuwatenganisha na mataifa mengine, kumesababisha wengine kuhitimisha kwamba Sabato ilikuwa ya Israeli pekee na haitenganishwi kutoka kwa Agano la Musa.

Kama tutakavyoona, hata hivyo, Sabato kwa muda mrefu inatabiri Agano la Musa.

Sheria ya Uumbaji

Wengi wanadai kwamba Sabato ilianzishwa kwanza wakati wa Musa, lakini amri yenyewe inaashiria asili ya mapema. Waisraeli wote na wageni waliokaa miongoni mwao walipaswa kukataa kufanya kazi siku ya Sabato, “Kwa siku sita BWANA aliufanya mbingu, na nchi, na bahari, na vyote viliyomo, akastarehe siku ya saba; Kwa hivyo BWANA akabariki siku ya Sabato akaitakasa” (Kutoka 20:10-11).

Je! Ni lini Mungu alibariki na kuitakasa siku ya Sabato? Muda kidogo baada ya kuokoa Israeli kutoka nchi ya Misri? Jangwani wakati wa Musa?

Hapana! Mwanzo 2 inasema juu ya asili ya Sabato:

“Basi mbingu na nchi zikamalizika, na jeshi lake lote. Na siku ya saba Mungu alimaliza kazi yake yote aliyoifanya; akastarehe siku ya saba akaacha kufanya kazi yake yote alioifanya. Mungu akabariki siku ya saba akaitakasa kwa sababu katika siku hiyo Mungu alistarehe akaacha kufanya kazi yake yote aliyoiumba na kufanya.” (Mwanzo 2:1-3).

Sabato na agano la ndoa (Mwanzo 2:22-24) vimeitwa maagizo kuu mawili ya uumbaji. Zote zilianzishwa mwanzoni mwa historia ya wanadamu. Haina maana kimantiki kudhani kuwa agano la ndoa ni ya

kufunganisha kabisa wakati agano la sabato ungesalia kusimamishwa hadi wakati wa Musa na baadaye kufutwa.

Hadithi yote ya uumbaji inazingatia ujio wa mwanadamu. Mungu huandaa mazingira yanayofaa kwa wanadamu na kisha huunda mtu na kumweka mahali maalum aliyotairishiwa. Siku ya saba – siku baada ya kuumbwa kwa mwanadamu – Mungu “anastarehe” kutoka kwa kazi Yake na kufanya siku ya saba kuwa takatifu. Huu ni mfano wa kwanza uliorekodiwa wa Mungu kufanya kitu kitakatifu. Kwa wazi, Sabato haikuundwa katika utupu, kana kwamba Mungu kuiweka siku ya saba takatifu haikuhusiana na asili ya mwanadamu. Mungu hakuchoka; Hakuhitaji kustarehe. Wakati “alistarehe” na kuifanya siku ya saba kuwa takatifu, Alikuwa na mwanadamu kwa mtazamo. *Sabato ilikuwa imetengenezwa kwa ajili ya mwanadamu.* Inamaanisha ushirika kati ya Muumba na kiumbe afananaye na Muumba.

Sabato ilianzishwa muda mrefu kabla ya Wayahudi. Ilichukua maana kipya chini ya Agano la Musa, lakini inaboresha Agano hilo kwa karne nyingi. Kazi yake kipya kama ishara ya Agano la Musa haikuweza kupuuza kazi yake ya zamani kama sheria ya Uumbaji inayoashiria uhusiano wa Mungu na mwanadamu; wala kufutwa kwa Agano hilo kuipuuza Sabato au kazi yake ya asili na nia.

Wengine wanasema kuwa hakuna ushahidi kwamba wazalendo ambao waliishi kabla ya Musa walitunza Sabato. Huo, wanadai, ni ushahidi kwamba Sabato ilikuwa haijulikani kabla ya wakati wa Musa, na kwamba starehe ya Sabato ya simulizi la uumbaji linaonyesha tu fasiri ya Musa.

Kwa kweli, wakati tunaweza kuonyesha kutoka kwenye kitabu cha Mwanzo kwamba kuabudu miungu ya uongo, ibada ya sanamu, kufuru, kutotii wazazi, mauaji, uzinzi, wizi, kusema uongo, na tamaa zilikuwa

dhambi muda mrefu kabla ya wakati wa Musa, hakuna kifungu kinachosema kwamba mtu yeyote wa mababu alitunza Sabato. Hakuna kutajwa kwa wanaume na wanawake waadilifu ambao waliishi kabla ya Musa waliostarehe siku ya Sabato. Lakini tunapata habari kidogo ambazo zinaweza pendekeza utambuzi wa Sabato kabla ya wakati wa Musa.

Kwenye Mwanzo 26:5, Mungu anasema, “Kwa sababu Ibrahimu alisikia sauti yangu akayahifadhi maagizo yangu, na amri zangu, na hukumu zangu, na sheria zangu.” Kutajwa kwa “amri ... kanuni ... na sheria” inaonyesha mfumo wa sheria uliokuwepo wakati wa Ibrahimu. Ikiwa mfumo huu wa sheria ulijumuisha amri dhidi ya kutumikia miungu ya uongo, ibada ya sanamu, kufuru, uzinzi, na kadhalika, sasa wengi wanadhania kimantiki kuwa sheria ya uumbaji wa Sabato ilijumuishwa pia.

Mwanzo 29:27–28 inaonyesha kuwa “wiki” ilijulikana katika siku za mababu. Na Uandishi wa Musa jinsi ilivyopewa, inatuwezesha kudhani kuwa wiki iliyojulikana kwa wazalendo ilikuwa mda wa siku saba. Kujua mzunguko wa kila wiki wa siku saba unaweza pia kupendekezwa kwa Nuhu kuituma njiwa kutoka safina kila siku saba hadi njiwa haikuweza kurudi (Mwanzo 8:10–12).

Kwa kuwa juma la siku saba lililoanzishwa wakati wa uumbaji linamalizika na siku ya Sabato, ni sawa kufikiria kuwa wiki iliyojulikana kwa wazalendo ilikuwa wiki ya siku saba na kwamba waliishika Sabato. Kwa kweli, vifungu vilivyoonyeshwa hapo juu havithibitishi hili, lakini vinaonekana kutoa ushahidi kwa uwezekano huo. Kwa hali yoyote, kukosekana kwa marejeo wazi ya Sabato katika maisha ya wazalendo haukuunga mkono maoni kwamba Sabato ilikuwa haijulikani kwao. Sehemu ya maandiko ambayo inashughulikia kipindi kirefu cha historia ya Israeli haitaji Sabato au mtu yeyote anayeishika, ingawa tunajua

ilikuwa inahifadhiwa wakati huo. Kwa hivyo kukosekana kwa kutajwa kwa Sabato katika simulizi la Mwanzo hakithibitishi chochote.

Yesu na Sabato

Yesu Kristo alikuwa Myahudi mwangilifu. Aliita hekalu “nyumba ya Baba yangu” (Yohana 2:16; soma Mathayo 23:16-22), aliunga sheria za zaka (Mathayo 23:23), ilipendekeza dhabihu za Musa (Luka 5:14), alifundisha katika masinagogi siku za Sabato (Marko 6:2; Luka 4:16;6:6;13:10), na alitazama sherehe (Mathayo 26:17-20; Luka 2:41-42; 22:15; Yohana 7:10). Aliziheshimu wazi tamaduni ambazo kwa kawaida zilichukuliwa kuwa za “Kiyahudi.”

Wakati aliheshimu taasisi za “Wayahudi” kama Hekalu na ukuhani, alizungumzia kumalizika kwa hekalu na huduma zake (Mathayo 23:37-39; 24:1-2; Yohana 4:21); lakini hakusema chochote sawa juu ya Sabato au Amri Kumi. Badala yake, alisema hakuja kuitangua sheria (Mathayo 5:17), akitangaza kwamba “basi mtu yeyote atakaye vunja amri moja kati ya hizi zilizo ndogo, na kuwafundisha watu hivyo ataitwa mdogo katika ufalme wa mbinguni; bali mtu atakayezitenda na kuzifundisha, huyo ataitwa mkubwa katika ufalme wa mbinguni” (mstari 19).

Kwa wazi, Yesu alitambua tofauti kati ya sheria ya maadili (Amri Kumi) na sheria za sherehe. Katika “Mahubiri Yake ya Mlimani,” Anataja sheria kadhaa kutoka katika Agano la Kale na kuleta kwa uwazi maana yao ya kweli. Kama ilivyoonyeshwa mapema, Yesu anachukua suala, sio kwa sheria, bali kwa ufasiri potovu za sheria.

Kupitia mfano wake wa kibinafsi, Alisisitiza pia maana ya kweli ya siku ya Sabato. Alipuuza mazoea yasiyopatana na maandiko ambayo waandishi na Mafarisayo walikuwa wameshikilia kwa Sabato; na, kwa

kufanya hivyo, Alileta maana ya Sabato kama siku inayoashiria ukombozi. Kwa kifupi, Alirudisha maana asili na kusudi la siku ya Sabato.

Katika Kumbukumbu la Torati 5:14-15, Musa anaunganisha starehe la Sabato na ukombozi wa Israeli kutoka utumwa huko Misri, na hivyo kuonyesha kwamba Sabato ni siku inayoashiria ukombozi. Vivyo hivyo, Yesu – “Nabii kama Musa” – alifanya uponyaji mwingi siku ya Sabato, akiunganisha siku hiyo na ukombozi na kuonyesha nguvu Yake ya kusamehe dhambi. (Tazama Mathayo 12:10-13; Luka 13:10-17; 14:1-6; Yohana 5:5-13; 7:21-24; 9:1-34.)

Katika kila moja ya matukio haya, Mafarisayo walimshtaki Yesu kwa kuivunja Sabato. Ilikuwa Mafarisayo, sio Yesu, ambao walitumia vibaya Sabato. Kupitia mila yao potovu, waliifanya Sabato iwe ngumu. Matendo ya Yesu yalipatana kabisa na kusudi na madhumuni ya Sabato. Alisema kwamba “ni halali kufanya mema siku ya Sabato” (Mathayo 12:12), na aliwaambia washtaki wake kwamba “Sabato ilifanyika kwa ajili ya mwanadamu, si mwanadamu kwa ajili ya Sabato” (Marko 2:27), kumaanisha kuwa ilipaswa kuwa ya kufurahisha (Isaya 58:13), sio ya mzigo.

Katika kipindi moja, wanafunzi wa Yesu walichota vichwa vya nafaka na wakaanza kula walipopita kupitia uwanja wa nafaka siku ya Sabato. Mafarisayo waliwashtaki kwa kuvunja sheria za Sabato (Mathayo 12:1-2). Kwa kweli, hakuna kitu kibaya kwa kutosheleza njaa siku ya Sabato. Kukunja vichwa kadhaa vya nafaka na kula sio aina ya “kazi” Amri ya nne inakataza. Yesu alikataa shtaka la Mafarisayo kwa kuelezea mfano wa Daudi, ambaye alikiuka sheria ya sherehe wakati wa kuhitaji na akasamehewa, na kwa kuashiria ya kwamba makuhani hufanya majukumu ya hekalu siku ya Sabato lakini hawana hatia (aya 3-6).

Yesu alitumia hafla hii kuonyesha kwamba Yule ambaye aliwaruhusu wanafunzi wale vichwa ya nafaka na kula siku ya Sabato ni kubwa kuliko hekalu (mstari 6). Mafarisayo lazima walishangaa wakati alitangaza, “Kwa maana Mwana wa Adamu ndiye Bwana wa Sabato” (aya 8). Kwa kutoa taarifa hii, alikuwa akithibitisha Uungu Wake na alitangaza kutawala kwake juu ya uumbaji na ukombozi, zote zilizonyeshwa katika siku ya Sabato.

Mbali na kukomesha Sabato, Yesu alithibitisha hilo, na kutangaza Utawala wake juu yake, na kurejesha maana yake ya kweli na nia.

Sabato na Kanisa la Mwanzo

Wakristo wa mwanzo walishika Sabato na sherehe za kila mwaka. Kanisa la Agano Jipya lilizaliwa Siku ya Pentekosti, siku takatifu ya kila mwaka (Matendo 2; taz. Mambo ya Walawi 23:4-7, 15-16). Kukuja kwa Roho Mtakatifu wakati huo kulitoa maana mpya kwa siku hiyo, kama vile Kifo cha Kristo wakati wa dhabihu ya Pasaka kilitoa maana mpya kwa sikukuu ya Pasaka. Hapana shaka, jamii ya Agano Jipya – Wayahudi mwanzoni – waligundua umuhimu wa Agano jipya la Kikristo na la sherehe zote na siku takatifu, pamoja na Sabato ya kila wiki.

Mwandishi wa kitabu cha Waebrania angeunganisha baadaye siku ya saba ya uumbaji (Waebrania 4:4, Mwanzo 2:2) na “starehe ya Sabato” linangojea watu wa Mungu katika siku zijazo (Waebrania 4:9), ikionyesha kwamba Sabato inaendelea na kazi yake kama kivuli cha ukweli wa siku zijazo. Sabato, basi, ni zaidi ya ishara ya Agano kwa Israeli. Ni mfano wa “starehe” za kieskatolojia iliyoahidiwa kwa jamii ya Agano Jipya. Kivuli na ukweli haijaunganishwa, kwa hivyo Sabato haijafutwa.

Mtume Paulo alishika Sabato (Matendo 13:14;16:13;17:2; 8:4). Maelfu ya Waumini Wayahudi huko Yerusalemu walikuwa “wenye bidii kwa sheria” (Matendo 21:20). Walikuwa watunza Sabato. Yakobo, akiandika kwa “makabila kumi na mawili yaliyotawanyika” (Yakobo 1:1), waliotambuliwa kama Wakristo (Yakobo 2:1), hutaja “kusanyiko lako” (mstari 2). Stern anaandika, “Neno [kusanyiko] kwa Kiyunani ni ‘*sunagoge*’; inaonekana mara 57 katika Agano Jipya. Mara hamsini na sita inahusu mahali pa kusanyiko la Kiyahudi na inatafsiriwa kama ‘sinagogi’ kwa karibu matoleo yote ya Kiingereza” (David Stern, *Jewish New Testament Commentary*, p. 728). Matumizi ya Yakobo ya neno hilo linaonyesha “makabila kumi na mbili” ambao waraka huo uliangazia Sabato.

Wengine wanataja Wakolosai 2:16–17 kama dhibitisho kwamba Sabato ilifutwa. Lakini kifungu haisemi hivyo hata kidogo. Paulo anaandika, “Basi mtu asiwahukumu ninyi katika vyakula na vinywaji, au kwa sababu ya sikukuu au mwandamo wa mwezi, au Sabato. Mambo hayo ni kivuli cha mambo yajayo; bali mwili ni wa Kristo.” Walimu wa uongo walisisitiza juu ya “kuisimua na ibada ya malaika” (mstari 18), na “kanuni – ‘Msishike, Msionje, Msiguse’ (kutaja vitu ambavyo vinapotea vinapotumiwa) – kulingana na maagizo na mafundisho ya wanadamu” (aya 20-22). Walikuwa wakitoa hukumu juu ya Waumini wa Kolosai kwa njia ambayo waumini walikuwa wakitunza Sabato na sherehe. Walimu wa uongo walisisitiza juu ya kushika Sabato na sikukuu kulingana kwa “kanuni” zao zilizotengenezwa na mwanadamu. Paulo anawakumbusha Wakolosai kwamba Sabato na sherehe ni “kivuli” ambacho Kristo ndiye “mwili” wake.

“Siku na miezi na misimu na miaka” waumini wa Galatia walikuwa wakitazama katika (Wagalatia 4:10) labda zilikuwa na uhusiano na imani za unajimu za Kiyahudi. Ambazo zilikuwa “mafundisho ya

kwanza yaliyo manyonge, yenye upungufu, ambayo mnataka kuyatumikia tena” (mstari 9). Paulo hangeelezea utunzaji rahisi wa Sabato kwa njia hiyo.

Katika Warumi 14, Paulo anasema, “Mtu mmoja huona tofauti kuwa siku moja huwa bora kuliko nyingine, mwingine aona siku zote kuwa sawa sawa. Kila mtu na athibitike katika akili zake mwenyewe. Moja aadhimishaye siku, kuiadhimisha kwa Bwana” (mstari 5-6). Hii labda inamaanisha siku zilizotengwa kwa ajili ya kufunga — labda sikukuu zinazojulikana na sehemu fulani za kitamaduni iliyozingatiwa na Wayahudi. (Roma ilikuwa na idadi kubwa ya Wayahudi, na makanisa ya Roma ziliundwa na Wayahudi na Mataifa). Sabato ni wakati wa ibada ya *jamii*; hii Nakala inazungumza juu ya kuzingatia siku kama jambo la kujitolea kibinafsi. Paulo hakupinga mila ambazo hazikupingana na sheria ya Mungu. Hakutaka tu washiriki wa Jumuiya ya agano jipya kuhukumiana juu ya jambo kama hilo.

Jumuiya ya Agano Jipya imeundwa na “wale ambao huzishika amri za Mungu na kushikilia ushuhuda wa Yesu” (Ufunuo 12:17). Amri za Mungu zinahusisha Amri ya Nne: “uikumbuke siku ya Sabato, uitakase.”

Amri ya Tano

“Waheshimu baba yako na mama yako” (Kutoka 20:12; Kumbukumbu la Torati 5:16).

Amri ya Tano inaambatana na ahadi: “... Ili siku zako zipate kuwa nyingi katika nchi upewayo na BWANA, Mungu wako” (Kutoka 20:12). Heshima inayofaa kwa mamlaka ya halali ni muhimu kwa utaratibu wa jamii, na huanza nyumbani. Watoto ambao wanakua wakomavu katika

mazingira ya familia yenye furaha wana uwezekano wa kuwa washiriki wenye maendeleo wa kijamii kuliko wale ambao wanakua katika mazingira yaliyojaa hasira, chuki, na madharau.

Amri ya Tano inataka watoto (na watu wazima) waheshimu wazazi wao, lakini pia inawataka wazazi wajiendeshe kwa heshima. Wazazi wanaoheshimika, watiifu wa sheria wana uwezekano mkubwa wa kuwalea watoto wanaotii sheria, na wazazi ambao wanaishi kwa njia isiyo halali wana uwezekano wa kuzaa watoto wasioitii sheria. Uadilifu huzaa uadilifu. Maovu huzaa maovu.

Onyo lililoambatana na Amri ya Pili inahusu mfano wa uovu kuzaa uovu. "... Mimi ni Mungu mwenye wivu, nawapatiliza wana maovu ya baba zao, hata kizazi cha tatu na cha nne cha wale wanichukiao, nami nawarehemu maelfu elfu wanipendao, na kuzishika amri zangu." (Kutoka 20:5-6).

Wengine walidhani kwamba laana iliyoletwa na baba wenye dhambi inapitishwa kwa watoto bila ya kujali tabia ya watoto. Kwa kweli sio hivyo. Angalia kwamba laana imepitishwa kwa kizazi cha tatu na cha nne cha wale *wanaomchukia Mungu*. Ikiwa watoto *wanageuka* kutoka kwa maovu za baba zao na kuchagua kumpenda Mungu na kuzishika amri Zake, watapata faida za upendo wa Mungu thabiti. Kwa bahati mbaya, mara nyingi sio hivyo.

Muundo wa uovu kuzaa uovu unaonekana tena na tena katika historia ya Israeli. Wafalme waovu mara nyingi walizalisha warithi waovu. Matokeo mabaya ya uovu yalisikika hadi muundo ukavunjika. Kwa bahati mbaya, ushawishi wa wafalme waadilifu ulichukua muda mfupi. Watu wa Israeli siku zote walirudi kwa dhambi za baba zao. Walikataa mamlaka ya Baba yao wa kweli (Kumbukumbu la Torati 14:1; 1 Mambo ya Nyakati 29:10; Isaya 1:2; 63:16; 64:8; Yeremia 3:19; Hosea 1:10; 11:

1) na kwa sababu hii walishindwa kuvuna baraka za Ahadi iliyoambatanishwa na Amri ya Tano: “... ili siku zako zipate kuwa mengi katika nchi BWANA Mungu wako akupaye.”

Kuheshimu wazazi haimaanishi kufuata njia zao zisizo za kimungu. Inamaanisha kuwaheshimu *kama* wazazi na kutambua uhalali wa mamlaka yao kama wazazi. Lakini wazazi hawana mamlaka halali ya kuwafundisha watoto wao kumtotii Mungu, ambaye mamlaka yote halali yanatoka kwake. Kwa kweli, mtu anaweza kuwaheshimu wazazi wake kupitia *kukataa* kuwafuata katika tabia isiyo ya ucha Mungu. Kwa kufanya hivyo, anamheshimu Baba yake wa kiroho na kuweka mfano mzuri kwa wazazi wake na jamaa wengine wa familia yake.

Ustawi wa Kitaifa wa Israeli

Utii wa Agizo la tano ulikuwa muhimu kwa maisha ya Israeli kama taifa. Umuhimu wa amri huu unaonekana kwenye adhabu ya kupigwa au kutukana wazazi wa mmoja. Yeyote anayetaka: “kumpiga” au “kumlaani baba yake au mama yake atauawa” (Kutoka21:15,17). Onyo hili linaimarishwa katika Kumbukumbu la Torati 21:18–21:

Ikiwa mtu ana mwana mkaidi, mshupavu, asiyetii sauti ya baba yake, wala sauti ya mama yake, nao wajapomwadhibu, hawasikizi, ndipo babaye na mamaye na wamkamate, na kumpeleka kwa wazee wa mji wake, huyu mwana wetu ni mkaidi, mshupavu, hasikizi sauti yetu; ni mwasherati tena ni mlevi. Waume wote wa mji wake na wantupie mawe, afe: ndivyo utakavyoondoa uovu katikati yake, na Israeli yote watasikia, na kuogopa.

Hii haizungumzi juu ya mtoto ambaye mara kwa mara huwa na “hasira” au anaonyesha ukaidi kila wakati. Badala yake, inazungumza juu ya mtindo wa muda mrefu wa tabia ya dhambi na uasi.

Ikiwa watu wa Israeli wangevuna baraka za utii wa Agano, basi walipaswa kuweka amri za Mungu kutoka kizazi hadi kizazi. Hii

haingewezezana kama uasi ungeruhusiwa kuendelea na ikiwa heshima hazikufunzwa nyumbani.

Mungu aliwatarajia wazazi kuwafundisha watoto amri zake (Kumbukumbu la Torati 6:7;11:19; 32:46) na kuwaambia juu ya kazi nzuri aliyoifanyia watu wa Israeli wakati Aliwaokoa kutoka Misri (Kutoka 12:26-27; 13:8,14-15; Kumbukumbu la Torati 4:9-10). Mafundisho kama hayo yanaimarishwa katika mazingira ya upendo na heshima, ambapo hatua za nidhamu zinaongozwa kwa upendo, sio hasira. Familia ni msingi wa jamii thabiti, na Amri ya Tano ni muhimu kwa ustawi wa familia.

Laiti watu wa Israeli wangepuata kwa bidii Amri ya tano na yote yanayoihusu, hawangegeukia ibada ya sanamu na dhambi zingine ambazo zilisababisha kufukuzwa kwao katika Nchi ya Ahadi.

Marudio katika Agano Jipya

Mtume Paulo aliwahimiza vijana wa kanisa la Efeso kutii Agizo la tano.

Enyi watoto, watiini wazazi wenu katika Bwana, maana hii ndiyo haki. “Waheshimu baba yako na mama yako” (Amri hii ndiyo amri ya kwanza yenye ahadi), “upate heri, ukae siku nyingi katika dunia.” Nanyi akina baba, msiwachokoze watoto wenu; bali waleeni katika adabu na maonyo ya Bwana (Waefeso 6:1-4).

Kama ilivyoonyeshwa hapo awali, ahadi iliyoambatana na agizo hili awali lilijulikana kama Nchi ya Ahadi - “nchi ambayo BWANA Mungu wako anakupa.” Lakini Paulo, kwa kutumia amri kwa waongofu wa Mataifa mbali na Nchi ya Ahadi, anaonyesha anatambua umoja wa Amri ya tano. Anaona pia uhusiano kati ya mwongozo wa upendo wa wazazi na jukumu la watoto kuheshimu na kuwatii wazazi wao.

Kuheshimu wazazi wa mtu kunamaanisha zaidi ya kuwatii na kuwaheshimu wakati wa ujana. Inamaanisha pia kuwaonyesha upendo katika miaka yao ya mwisho, iwe ni kwa njia ya kifedha au aina nyingine ya usaidizi au kwa kuwa huko kwao na kuchukua muda wa kuonyesha kuthamini kwao.

Wayahudi wa wakati wa Yesu walitambua jukumu hili kwa wazazi, lakini Mafarisayo walikuwa na mila ambayo iliruhusu mtu aepuke wajibu huu. Tamaduni iliruhusu mtu kuapa kuweka mali yake kama zawadi ya Mungu, ambayo ilimwachilia kutoka kwa wajibu wa kutumia mali yake kuwasaidia wazazi wake wazee. Yesu akawakemea vikali kwa kuwaita “wanafiki” na kuwalaumu kwa kuacha “amri ya Mungu” kwa kupendelea “mapokeo ya wanadamu” (Marko 7: 6, 8).

Akawaambia, “Vema! Mwaikataa amri ya Mungu mpate kuyashika mapokeo yenu. Maana Musa alisema, “Waheshimu baba yako na mama yako, amtukanaye baba au mama kufa na afe. Bali ninyi husema, mtu akimwambia babaye au mamaye, ni korbani, yaani, wakfu, kitu chochote kikupasacho kufaidiwa nacho huwa basi; wala hammruhusu baada ya hayo kumtendea neno babaye au mamaye; huku mkilitangua neno na Mungu kwa mapokeo yenu mliyopokeana; tena amefanya mambo yaliyo sawa sawa na hayo” (Marko 7: 9-13).

Yesu aliunga mkono agizo la tano kama “amri ya Mungu” na sehemu ya “neni la Mungu.” Hukumu yake kali ya kuikataa amri hii kwa niaba ya mila iliyotengenezwa na mwanadamu inaunganisha asili isiyo na wakati ya Amri Kumi. Kama tu ilivyokuwa dhambi kulaani wazazi wa mmoja nyakati ya Yesu, ni dhambi kulaani wazazi wa mmoja leo.

Amri kwa Wakati wetu

Ulimwengu wetu ungekuwa tofauti sana ikiwa kila mtoto angejifunza kuwaheshimu wazazi wake na ikiwa kila mzazi alitaka kuingiza kanuni za kimungu kwa watoto wake. Heshima kwa mamlaka ya halali na ya

kisheria ingeongezeka, na kiwango cha sheria kiongezeke, kuimarika kwa uhalifu yaliyo katika miji zetu kutapungua zaidi.

Amri ya Tano ndio kwanza kwa zile Amri Kumi ambayo inayoshughulikia mahusiano ya kibinadamu. Watoto ambao wamefundishwa kuthamini wazazi wao wameandaliwa vema kujifunza, kumpenda na kumtukuzwa Baba wa wanadamu na kukuza uhusiano mzuri na wanadamu wengine. Wanajifunza heshima inayofaa kwa maisha ya mwanadamu, kwa mali, marupurupu, na haki za wengine.

Kitabu cha Mithali kimejawa na ushauri mzuri kwa wazazi na watoto. Baba anayempenda mtoto wake “ana bidii wa kumtia nidhamu” (Mithali 13:24; taz. 19:18; 23:13-14; 29:15,17). “Mwana mwenye hekima humfurahisha babaye bali mwana mpumbavu ni mzigo wa mamaye” (Mithali 10:1; 13: 1). “Yaskize “mafunzo ya baba” yako wala usiwache “sheria ya mama yako” kwa maana hayo yatakuwa “kilemba cha neema” kichwani pako na “mkufu” shingoni mwako” (Mithali 1:8-9), ikimiimarisha dhidi ya mashtaka ya waovu.

Njia ya hekima ni njia iliyoundwa na sheria takatifu ya Mungu. Wakati mzuri wa kuanza safari kwa hiyo njia ni utotoni, kwa msaada wa wazazi wenye upendo na wenye kuheshimu Mungu. “Mlee mtoto katika njia ipasayo, naye hataiacha, hata atakapokuwa mzee.” (Mithali 22: 6).

Amri ya Sita

Usiue (Kutoka 20:13; Kumbukumbu la Torati 5:17).

Kuanzia siku za kwanza za historia ya mwanadamu, Kaini alipomuua kaka yake Abeli (Mwanzo 4:8), mauaji yamekuwa ukweli wa kusikitisha ya jamii ya wanadamu. Takwimu za mauaji huko Marekani peke yake ni unajimu. Tunasoma habari za mauaji nyumbani kila siku kwenye

magazeti yetu na tunazisikia kwenye ripoti za habari za runinga. Kwa uhalifu zote ambayo mwanadamu mmoja angeweza kusababisha dhidi ya mwingine, mauaji yanaongoza kwenye orodha. Kwa sababu hii, ni amri ya kwanza ya “Hutastahili” amri ya sehemu ya Amri Kumi inayohusiana na kupenda jirani ya mtu mmoja kama unavyojipenda mwenyewe.

Kama amri nne za kwanza (ambazo zinahusu uhusiano wa mwanadamu na Mungu), za mwisho Sita (ambazo hushughulika na uhusiano wa mwanadamu na mwanadamu) zimewasilishwa kwa mpangilio mzuri. Amri ya tano ni msingi kwa uhusiano wa wanadamu, kwa kuwa sehemu ya familia ni ya msingi kwa afya ya jamii za wanadamu. Amri nne zinazofuata zinakataza, vitendo vibaya zaidi mtu anaweza kufanya dhidi ya jirani yake: mauaji, uzinzi, wizi, kutoa ushahidi wa uongo. Amri ya mwisho – “Usitamani ...” – inaenda mpaka kwa mzizi ya shida ya dhambi ya kibinadamu. Tamaa ni jambo la ndani — hamu ya kitu ambacho hakiwezi kupatikana kisheria – na kusababisha vitendo vya dhambi vilivyohukumiwa na Amri zilizotangulia ile ya mwisho.

Mauaji ni shida kubwa nchini Marekani na ulimwenguni kote. Kulingana na Idara ya Sheria ya Marekani, kiwango cha mauaji kilikuwa karibu mara mbili kutoka katikati ya miaka ya 1960 hadi mwishoni mwa miaka ya 1970 na iliongezeka kwa 10.2 kwa kila watu 100,000 mnamo 1980. Kiwango kilipungua kwa 8.0 kwa 100,000 mnamo 1984. Iliongezeka tena mwishoni mwa miaka ya 1980 na mwanzoni mwa miaka ya 1990, ikapanda mnamo 1991 kwa 9.8 kwa 100,000, lakini kwa kasi kupungua kati ya 1992 na 2000. Tangu wakati huo, kiwango kimebaki imara, lakini uuaji unabaki kuwa shida kubwa nchini Marekani.

Na halafu kuna magaidi, wakatili wa mauaji, na serikali za kikatili ambao wameonyesha heshima ndogo kwa maisha ya mwanadamu.

Kama ilivyokuwa nyakati za zamani, mauaji ni ukweli ulio halisi katika ulimwengu wa leo.

Heshima kwa Maisha

Amri ya Sita inakataza uuaji. Katika upande mzuri, Amri ya Sita ni maagizo ya kuheshimu maisha ya mwanadamu. Inasimama kwa kupinga kwa ujasiri dhidi ya falsafa iliyokumbatiwa na kile wengine wameiita “utamaduni wa kifo,” ambao unasisitiza kwamba utoaji wa mimba ni “haki.” Wapinzani wa haki hizi zinazoitwa “mrengo wa kulia” wenye msimamo mkali” ambao ushawishi wao unawafanya waazimishe maoni yao ya kidini kwa wengine.

Ihali, siasa na dini ikiwa kando, haifai kuwa ngumu kwa mtu yeyote kuona kuwa afya ya jamii inahusiana moja kwa moja kwa kuzingatia au kupuuza utakatifu wa maisha ya mwanadamu, na kuwatenga wasiyezaliwa kutoka kwa haki ya maisha ni kuwatenga wasio na hatia zaidi ya wasio na hatia.

Utoaji wa sheria ni halali katika nchi hamsini na sita na haramu katika nchi tisini na saba. Baadhi ya utoaji wa mimba 126,000 hufanywa (kisheria na kinyume cha sheria) kila siku, jumla ya takriban milioni 46 kwa kila mwaka. Inakadiriwa utoaji wa mimba 1,370,000 hufanyika kila mwaka nchini Marekani.

Wengine wanasema kuwa hakuna sheria ya kibiblia dhidi ya utoaji mimba au chochote katika kanuni za Israeli inayoikataza. Hoja hii hupuuza ukweli kwamba, katika Israeli, watoto walionekana kama zawadi kutoka kwa Mungu. Binadamu hubeba sura na mfano wa Mungu, na watoto wasiozaliwa hawakutengwa kwa hadhi ya “mwanadamu.” Kwa hivyo kutokuwepo kwa shindano maalum dhidi ya utoaji mimba haukuhitajika; kitendo kama hicho kingefikiriwa kama

kuchukuliwa kwa maisha ya mwanadamu asiye na hatia na yangeonekana kama kitendo cha uhalifu.

Zaidi ya hayo, kuna ushahidi katika sheria ya Musa kwamba kuua kiinitete kilionekana kuwa jambo kubwa.

Watu waume wakiteta pamoja, wakamwumiza mwanamke mwenye mimba hata akaharibu mimba, tena yasiwe madhara zaidi; sharti atatozwa mali kama atakavyomwandikia mumewe huyo mwanamke; atalipa kama hao waamuzi watakavyosema. Lakini kwamba pana madhara zaidi, ndipo utatoza uhai kwa uhai, jicho kwa jicho, jino kwa jino, mkono kwa mkono, mguu kwa mguu, kuteketeza kwa kuteketeza, jeraha kwa jeraha, chubuko kwa ajili ya chubuko (Kutoka 21:22-25).

Neno lililotafsiriwa “watoto” hapa ni neno ya kawaida ambayo hutumika kwa “mtoto.” Adhabu iliyowekwa ni sawa na uharibifu. Ikiwa mwanamke au mtoto aliyezaliwa mapema ameumia au kufa, adhabu inapaswa kutolewa kadiri ya upotezaji. Ikiwa mtoto ameibuka mapema na kufa (au anatokea amekufa), mshambuliaji ana hatia ya upuuzi usiojulikana na kinachosababisha kifo na ataadhibiwa ipasavyo. Hii inaonyesha kuwa adhabu ya kumuua mtoto ambaye hajazaliwa na mtoto aliyezaliwa ilikuwa sawa - kwa hivyo, katika Israeli, kiinitete kilionekana kama mwanadamu.

Utoaji mimba ni ukiukaji wa Amri ya Sita. (Ni zaidi ya upeo wa kijitabu hiki kushughulikia hoja juu ya kesi za kipekee, kama vile tukio lisilo la kawaida wakati maisha ya mwanamke yamo hatarini, au katika kesi inayohusisha ubakaji.) Shida kubwa na hoja ya “utoaji wa mimba kwa mahitaji” ni ukosefu wa heshima kwa maisha, haswa katika maisha ya asiyezaliwa.

Roho ya Uuaji

Yohana anaisema waziwazi: “Kila mtu anayemchukia ndugu yake ni mwuaji, na mnajua kwamba hakuna muuaji aliye na uzima wa milele ndani yake”(1Yohana 3:15). Yohana anasema juu ya roho ya uuaji. Ikiwa hakungekuwa na chuki, hakungekuwa na mauaji ya kinyumbani. Amri ya Sita, basi, inahusu mengi juu ya nia ya moyo juu ya matendo yanayotokana na nia hizo.

Yohana kulinganisha chuki na mauaji inakubaliana na mafundisho ya Yesu: “Kwa maana moyoni hutoka mawazo mabaya, uuaji, uzinzi, uasherati, wivi, ushuhuda wa uongo na matukano” (Mathayo 15:19). Katika Mahubiri ya Mlimani, Yesu anasema, “Mmesikia watu wa kale walivyoambiwa, Usiue, na mtu akiua, itampasa hukumu. Bali mimi nawaambieni, kila amwoneaye ndugu yake hasira itampasa hukumu; na akimfyolea ndugu yake, itampasa baraza; na mtu akimwapiza, itampasa jehanum ya moto” (Mathayo 5:21-22).

“Hasira” ambayo Yesu anasema hapa sio hasira ya haki au hisia za muda za hasira mtu anaweza kupata baada ya kukosewa; ni hasira inayotokana na chuki. Yesu mwenyewe lazima alikasirika wakati alikemea matendo ya kinafiki ya waandishi na mafarisayo, akiwaita viongozi wa kidini “wanafiki,” “viongozi vipofu,” “vipofu wapumbavu”, “nyoka”, na “watoto wa nyoka” ambao hudanganya “mara mbili ya mtoto wa kuzimu” kama wao (Mathayo 23). Paulo anaonya, “Mwe na hasira, ila msitende dhambi; jua lisichwe na uchungu wenu bado haujawatoka; wala msimpe ibilisi nafasi” (Waefeso 4:26-27). Kwa hivyo Yesu halaani maonyesho zote ya hasira. Ujumbe wake wa “Lakini nawaambieni” katika Mathayo 5:22 inahusu hasira iliyochochewa kwa chuki ya kiroho - ya mauaji.

Mauaji na chuki yanayosababisha uhalifu huu mbaya inakanwa kote kwenye Maandiko. Mwishowe, wauaji wote watashiriki katika "ziwa linalowaka moto na kiberiti, ambayo ni kifo cha pili" (Ufunuo 21:8).

Amri ya Sita – “Usiue” - ilifanya kazi mwanzoni mwa historia ya wanadamu. Bado inatumika kamili leo.

Amri ya Saba

Uszini (Kutoka 20:14; Kumbukumbu la Torati 5:18).

Kulingana na takwimu zilizoundwa na Jumuiya ya Wanahabari, asilimia 22 ya wanaume na asilimia 14 ya wanawake wamekubali kuwa katika uchumba wakati uliopita. Kwa kuwa wazinzi huwa waongo, mtu hujiuliza ni wangapi waliohojiwa kwenye uchunguzi wa kuzini walisema kweli.

“Mafanikio” ya tasnia ya ponografia - na ponografia ya mtandao, kitabu cha “watu wazima” na duka za video, na masoko mengine yanayopatikana kuwaimarisha wauzaji - yanaonyesha uharibifu wa maadili kwa jamii za kisasa. Kulingana na uchunguzi mtandaoni wa watumizi wa mtandao 38,000, mmoja kati ya kumi walikiri kuwa wazoefu wa ngono na mtandao. Bila shaka, vifaa vya ponografia vinavyopatikana kwa urahisi vimeimarisha hamu ya wabakaji na wawindaji ngono.

“Mapinduzi ya Kijinsia” ya miaka ya 1960 yalifungua mlango kwa mienendo mabaya ya tabia, pamoja na ukafiri, ngono kabla ya ndoa, na ushoga na aina zingine za udhalilishaji. “Uhuru” mpya wa kijinsia ulileta upele wa magonjwa ya zinaa (STDs), zingine hapo awali haijulikani na isiyoweza kutibika, na maoni ya chini juu ya utakatifu wa ndoa na maadili ya jadi ya familia.

Leo, watu wengi huona ngono nje ya ndoa kama njia ya kawaida na yenye afya. Mawakilishi ya “ngono salama” kupitia matumizi ya mpira imehimiza uasherati na mabadiliko ya mitazamo juu ya uhusiano wa kimapenzi na mahusiano ya kimapenzi kabla ya ndoa. Kwa wengi, wazo kwamba ngono inapaswa kuhifadhiwa kwa ndoa na kwamba kujizuia ndilo suluhisho la shida ya magonjwa ya zinaa ni wazo la zamani lililopitwa na wakati lililotangulia kutoka zamani zetu na kusukumwa kwa “haki ya kidini.”

Walakini, maoni ya wengi au wachache hayawezi kubadilisha ukweli wa kitamaduni kwamba familia ni uti wa mgongo wa jamii yenye afya. Uadilifu wa maadili unaweza kudhoofisha tu uti wa mgongo na kusababisha kuzorota kwa jamii.

Mungu, sio mwanadamu, alianzisha taasisi ya ndoa! Alikusudia ndoa kuwa kati ya mwanamume mmoja na mwanamke mmoja, agano ambalo linadumu muda mrefu bora wenzi wote wawili wanapumua. Haijalishi kile vikundi vya utetezi vinasema, Mungu anasema, “Usizini!”

Kama ilivyoonyeshwa hapo awali katika kijitabu hiki, amri za Dekalojia ni pana na za aina za maadili. Amri ya Saba inakataza kuzini, au ngono nje ya ndoa, lakini kama kiadili inakataza tabia mbaya ya kingono, pamoja na uzinzi (ngono nje ya ndoa), shughuli za jinsia moja, uchumbaji wanyama wa kiume, na uchumbaji kati ya walio katika ukoo moja (ona Mambo ya Walawi 18).

Katika Israeli la kale, adhabu ya kuzini ilikuwa kali. “Mtu akifanya uzinzi na mke wa jirani yake, huyo mzinifu na yule kahaba hakika watauawa.” (Mambo ya Walawi 20:10).

Maagano ya Agano Jipya

Paulo anahimiza, “Ikimbieni zinaa” (I Wakorintho 6:18). Akitaja kutokuwa na uaminifu wa Israeli kama onyo kwa Wakristo, anaandika, “Wala msifanye uasherati, kama wengine wao walivyofanya, wakaanguka siku moja watu ishirini na tatu elfu” (10:8). Anaorodhesha “uasherati, uchafu, ufisadi kati ya kazi za mwili” (Wagalatia 5:19), na kuonya kwamba “wale wanaofanya vitu kama hivyo hawataurithi ufalme wa Mungu” (mstari 21).

Petro anaonya juu ya kuwafuata walimu wa uongo ambao “wana macho yamejaa uzinzi, yasiyostahiki dhambi” (2 Petro 2:14). Kwa wale ambao hurudi kwa uchafu kama huo baada ya kuwaondoa kupitia maarifa ya Kristo, Petro anasema, “hali ya mwisho imekuwa mbaya kwao kuliko ya kwanza” (mstari 20).

Kuzini sio kinyume cha sheria katika nchi nyingi, lakini ni ukiukwaji wa sheria ya Mungu. Katika hukumu ya mwisho, “wazinzi” watakuwa miongoni mwa wale ambao “sehemu yao itakuwa katika ziwa la moto na kiberiti, ambayo ni kifo cha pili” (Ufunuo 21:8).

Lakini kuna tumaini kwa wenye dhambi *wote*. Jambo la muhimu ni *toba*. Mungu atamsamehe mwenye dhambi ambaye anamgeukia Yeye kwa toba wa moyo wote, ambayo sio majuto ya muda mfupi unaotoka kwa huruma, lakini ni mabadiliko ya akili - azimio la kumtii Mungu kwa masharti Yake. Inamaanisha kujitolea kuondoa mawazo mabaya mara tu inapoibuka. Inamaanisha kuepuka kitu chochote ambayo kinaweza kusababisha jaribio, pamoja na sinema zilizo na maudhui ya kijinsia, aina zote za ponografia, “kutenga” baa au sehemu zingine ambazo majaribu yanaweza kutokea. Kama Paulo anavyosema, “Ikimbieni uasherati!”

Suala la Moyo

Matendo mabaya ni matokea ya mawazo mabaya. Yesu anasema juu ya uzinzi wa moyo (au akili), na hutoa suluhisho kali:

Mmesikia kwamba imenenwa, Usizini; lakini mimi nawaambia, kila mtu atazamaye mwanamke kwa kumtamani, amekwisha kuzini naye moyoni mwake. Jicho lako la kuume likikukosesha ling'oe ulitupe mbali nawe; kwa maana yakufaa kiungo chako kimoja kipotee wala mwili wako mzima usitupwe katika Jehanum na mkono wako wa kuume ukikukosesha, ukate uutupe mbali nawe; kwa maana yakufaa kiungo chako kimoja kimoja kipotee wala mwili wako mzima usitupwe katika Jehanum (Mathayo 5:27-30).

Kwa kweli, macho na mikono ya mtu hayamsababisha kutenda dhambi, kwa hivyo Yesu hajapendekeza utoaji wa mwili. “Mkono” na “jicho” zinaonyesha vitendo na nia. Yesu anamaanisha kuwa nia ya mtu ya kufanya uzinzi ni uzinzi. Mkristo lazima “akate” au “kutoa nje” nia ya kuzini na vitendo vyote vinavyohusiana navyo.

“Tamaa” ni matamaniao ya kile ambacho hakiwezi kupatikana kisheria. Kutamani uhusiano wa kimapenzi na mwenzi wa mtu mwingine ni tamaa; ni uzinzi wa moyo. “Lakini kila mtu anajaribiwa wakati ameshawishiwa na tamaa yake mwenyewe. Basi matamaniao wakati imepata kuingia inasababisha dhambi, na dhambi ikiwa kabisa huleta kifo” (Yakobo 1:14-15).

Wakristo lazima wafanye kila juhudi “kujipusha na tamaa za kimwili” (1 Petro 2:11), na kuchukua kila fikira mateka ili kumtii Kristo” (2 Wakorintho 10:5), “kutoa” na “kukata” kila msukumo, mawazo, hatua, mitazamo, na hamu ambayo inaweza kusababisha dhambi.

Amri ya Nane

Usiibe (Kutoka 20:15; Kumbukumbu la Torati 5:19).

Wizi ni ukweli wa kila siku ulimwenguni kote. Labda, kila mtu anayesoma haya maneno amekuwa na kitu kilichoibiwa kutoka kwake angalau mara moja katika maisha yake. Na wengi labda wameiba kitu wakati mmoja au mwingine.

Tunafunga gari zetu na kuziacha bila kuchungwa. Tunafunga milango na madirisha ya nyumba zetu, kuweka kengele za wizi, na kujiunga na vikundi vya kuzuia uhalifu kuzuia wezi kwa mali zetu.

Wizi huja katika aina nyingi na hufanyika katika kila ngazi ya jamii. Hutokea katika mashirika makubwa na katika jamii ndogo - na kila mahali katikati. Mwizi ni mwizi, awe tajiri au masikini, na wezi wote, kwa kiwango kikubwa au kidogo, hawajali haki na mali ya wengine. Mtu anayeiba kwa jirani yake hampendi jirani yake.

Kama dhambi zingine zinazotambuliwa na Amri Kumi, wizi unatokana na hali ya dhambi ya moyo. “Kwa maana moyoni,” asema Yesu, “hutoka mawazo mabaya, uuaji, uzinzi, uasherati; wivi, ushuhuda wa uongo, na matukano” (Mathayo 15:19). Na, kwa ujumla, mwizi sio mwizi tu. Ukosefu wake wa tabia ya kawaida husababisha dhambi zingine, kama vile uzinzi, ushuhuda wa uongo, na matukano.

Upande Mzuri wa Amri

Amri ya Nane inatoa haki ya kumiliki mali. Muundo wowote wa kijamii ambayo inazuia haki ya umiliki wa mali indhoofisha kanuni ya msingi iliyomo ndani ya vigezo pana vya amri hii. Ukomunisti ni kati ya uhalifu mbaya zaidi.

Amri pia inasisitiza uzuri wa maadili ya kazi, ambayo ni sehemu ya mapokeo ya kitume (2 Wathesalonike 3:6-9). “Ikiwa mtu hayuko tayari kufanya kazi,” Paulo anasema, “Asile” (mstari wa 10). Hapa, Paulo anawasihi waamini wanaoweza kufanya kazi kwa riziki ili wasiwe mizigo kwa wengine.

Kinyume cha kuchukua ni kutoa. Amri ya Nane, kwa upande mzuri, huleta kwa nuru jukumu la kuwasaidia wale wasiojiweza. Kama Paulo asemavyo, “Mwibaji asiibe tena; bali afadhali afanye juhudi akitenda kazi iliyo nzuri kwa mikono yake mwenyewe apate kuwa na kitu cha kumgawiya mhitaji” (Waefeso 4:28). Ukweli wa uzuri huja akilini: “Mwenye jicho la ukarimu atabarikiwa; maana huwapa maskini chakula chake” (Mithali 22:9).

Bibilia - Agano la Kale na Jipya - imejaa mawaidha juu ya kusaidia maskini. “Kwa maana maskini hawatakoma katika nchi milele; ndipo ninakuamuru na kukuambia, mfumbulie kwa kweli mkono wako nduguyo, mhitaji wako, maskini wako katika nchi yako” (Kumbukumbu la Torati 15:11). Toa kwa uhuru, sio kwa kuhukumu, Musa alisema, na kuongeza kuwa “kwa sababu hii BWANA, Mungu wako, atakubariki katika kazi yako yote na kwa yote ufanyayo” (mstari wa 10).

Paulo anasema kwamba “Apandaye haba atavuna haba; apandaye kwa ukarimu atavuna kwa ukarimu. Kila mtu na atende kama alivyokusudia moyoni mwake, si kwa huzuni, wala si kwa lazima; maana Mungu humpenda yeye atoaye kwa moyo wa ukunjufu” (2 Wakorintho 9: 6-7).

Matokeo ya Kuiba

Mwizi, kwa sababu ya tabia yake ya kujishughulisha, kamwe hawezi kuridhika na maisha. Kitendo hicho ya kuiba inaweza kuleta msisimko

wa muda kwa sababu ya kukimbilia vitu, lakini vitu anavyoiba kamwe haikidhi mahitaji yake ya ndani kabisa. Mwizi kwa ujumla huishi na hofu fulani ya kukamatwa, na anajua adhabu ya kuiba inaweza kuwa ngumu kabisa.

Katika Israeli ya kale, mwizi aliyekamatwa na ng'ombe aliyeiba, punda, au kondoo alilazimika kulipa wanyama wawili kwa kila mnyama mmoja aliyeibiwa (Kutoka 22:4). Ikiwa, hata hivyo, mwizi aliua au akauza ng'ombe aliyeibiwa au kondoo, faini ilikuwa ng'ombe tano kwa kila ng'ombe au kondoo wanne kwa kila kondoo (mstari wa 1).

Mwishowe, matokeo ya wizi ambao haujakubaliwa ni kali zaidi. “Au hamjui ya kuwa wadhalimu hawataurithi ufalme wa Mungu? Msidanganyike; waasherati hawataurithi ufalme wa Mungu, wala waabudu sanamu, wala wazinzi, wala wafiraji, wala walawiti, wala wevi, wala watamano, wala walevi, wala watukanaji, wala wanyang’anyi” (1 Wakorintho 6: 9-10).

Amri ya Tisa

Usimshuhudie jirani yako uongo (Kutoka 20:16; Kumbukumbu la Torati 5:20).

Katika mfumo wa hukumu ya Israeli ya zamani, dhamana ya uhalifu ilikuwa ya msingi kwa ushahidi iliyotolewa na mashahidi wawili au watatu (Kumbukumbu la Torati 19:15). Shida ilikuwa kwamba mtu asiye na hatia aliweza kushtakiwa kwa uongo na hivyo kuadhibiwa kwa msingi ya ushuhuda wa uongo. Amri ya Tisa inashughulikia hili. Ili kupunguza uwezekano ya ushuhuda wa uongo, mtu aliyekutwa na hatia ya kutoa ushahidi wa uongo alipaswa kupokea adhabu ile ile ambayo mtu aliyeshtakiwa kwa uongo angepokea (aya ya 16-21).

Maneno ya kwanza ya nambari katika kitabu cha Methali inaorodhesha “vitu sita ambavyo BWANA anachukia, na saba ambazo ni chukizo kwake” (Mithali 6:16). Hii ni pamoja na “macho ya kiburi, ulimi wa uongo, na mikono imwagayo damu isiyo na hatia; Moyo uwazao mawazo mabaya; miguu iliyo myepesi kukimbilia maovu; shahidi wa uongo asemaye uongo; naye apandaye mbegu za fitina kati ya ndugu” (mstari 17 - 19). Ona jinsi mambo haya mengi yanahusiana moja kwa moja kwa dhambi iliyogunduliwa na Amri ya Tisa.

Wakati Amri ya Tisa inakataza ushuhuda wa uongo, kanuni kuu nzima inakataza uongo zote na kutokuwa mwaminifu. Tunaona kutokuwa mwaminifu katika matangazo, katika siasa, na hata kwenye dini. Tangu jadi, miundo yote ya kijamii yamejengwa juu ya msingi ya tumaini halali iliyoangaziwa kwa uongo.

Ukweli na Uungu

Ukweli ni muhimu kabisa kwa uungu. Mahusiano yote, ikiwa yataongeza thamani ya kila mtu anayehusika, lazima iwe kwa msingi wa ukweli. Binadamu wanafanana na sura ya Mungu na wana haki ya ukweli. Kwa hivyo, mwongo hajali heshima ya wengine. Kwa njia nyingine, kusema uongo ni kukosa heshima kwa wengine. Inadhuru kiroho na kisaikolojia kwa yule anayesema uongo, na inaonyesha ukosefu wa heshima inayofaa kwa yule ambaye huambiwa uongo.

Maandiko yanashutumu kwa kweli uongo kama dhambi kubwa iliyo na matokeo mabaya. Sheria, Paulo anasema, “haimhusu mtu wa haki, bali waasi, na wasio wataratibu, na makafiri, na wenye dhambi, na wanajisi, na wasio mcha Mungu, na wapigao baba zao, na wapigao mama zao, na wauaji, na wazinifu, na wafiraji, na waibao watu, na waongo, nao waapao kwa uongo; na likiwapo neno lolote linginelo lisilopatana na mafundisho yenye uzima” (1 Tim. 1:9-10). Katika nyakati za mwisho,

“wengine watajitenga na imani, wakisikiliza roho zidanganyazo, na mafundisho ya mashetani; kwa unafiki wa watu wasemao uongo, wakichomwa moto dhamiri zao wenyewe” (1 Timotheo 4:1-2). Mwishowe, “wauaji na wazinzi, na wachawi na hao waabuduo sanamu na waongo wote”, sehemu yao ni katika lile ziwa liwakalo moto na kiberiti, “hii ndio mauti ya pili” (Ufunuo 21:8).

Shetani ibilisi “hana uhusiano wowote na ukweli, kwa sababu hakuna ukweli ndani yake. Anaposema uongo, husema tabia yake mwenyewe, kwa kuwa ni mwongo na baba wa uongo” (Yohana8:44). Watumwa wake - mabwana wa udanganyifu – “wanajificha kama watumishi wa haki” (2 Wakorintho 11:15).

Uongo, ikilinganishwa na mauaji, uzinzi, au wizi, zinaweza kuonekana yasiyo mabaya sana. Mara nyingi, hata hivyo, uongo unatokana na tabia mbaya zaidi kuliko tunavyoweza kudhania.

Katika kitabu chake, *People of the Lie*, Dr. M. Scott Peck anasema, “Tunasema uongo wakati tu tunapjaribu kufunika kitu ambacho tunajua kuwa ni haramu. Aina fulani ya kijinga ya dhamiri lazima itangulie kitendo cha kusema uongo. Hakuna haja ya kujificha isipokuwa kwanza tunapohisi kitu kinahitaji kufichwa.” Peck anaelezea zaidi, “Tunakuwa waovu kwa kujaribu kujificha kwa sisi wenyewe. Uovu haufanywi wazi, lakini kwa njia isiyo sawa kama sehemu ya mchakato huu wa uongo. Ubaya hautokani na ukosefu kwa hatia bali kwa juhudi la kulikwepa” (uk. 76).

Kukiri wa Uchungu

Wale Peck anafafanua kama “waovu” mara nyingi husema uongo, kwa maneno na matendo, ili kuunda picha inayowafurahisha wengine na

wanajiona wenyewe jinsi wengine wanavyowaona, na hivyo kuunda na kupitisha picha ya kibinafsi ya uongo. Kwa kweli, wanajidanganya wenyewe. Hii, kwa kweli, inazuia *toba* ya kweli, ambayo ni sharti la ubadilishaji wa kweli na kuishi maisha ya kimungu.

Wakati Mungu alimlazimisha Daudi kutambua ukuu wa dhambi zake (2 Samweli 11-12:13), Daudi aliacha kujidanganya mwenyewe, akasimamisha juhudi zake za kutoroka hatia yake. Kina cha toba yake inaonekana katika Zaburi 51:

Ee Mungu, unirehemu, sawa sawa na fadhili zako. Kiasi cha wingi wa rehema zako, uyafute makosa yangu. Unioshe kabisa na uovu wangu, unitakase dhambi zangu. Maana nimejua mimi makosa yangu na dhambi yangu i mbele yangu daima. Nimekutenda dhambi wewe pekee yako, na kufanya maovu mbele za macho yako. Wewe ujulikane kuwa una haki unenapo na kuwa safi utowapo hukumu. Tazama, naliumbwa katika hali ya uovu; mama yangu alinichukua mimba hatiyani. Tazama, wapendezwa na kweli iliyo moyoni; nawe utanijulisha hekima kwa siri, unisafishe kwa hisopo, nami nitakuwa safi, unioshe nami nitakuwa mweupe kuliko theluji. Unifanye kusikia furaha na shangwe; mifupa uliyoiponda ifurahi. Usitiri uso wako usitazame dhambi zangu; uzifute hatia zangu zote. Ee Mungu, uniumbie moyo safi, uifanye upya roho iliyotulia ndani yangu. Usinitenge na uso wako, wala roho yako mtakatifu usiniondolee. Unirudishie furaha ya wokovu wako; unitegemeze kwa roho ya wepesi. Nitawafundisha wakosaji njia zako, na wenye dhambi watarejea kwako. Ee Mungu, mungu wa wokovu wangu, uniponye na damu za watu na ulimi wangu utaimba haki yako. Ee Bwana, uifumbue midomo yangu, na kinywa changu kitazinena sifa zako. Maana hupendezwi na dhabihu, au ningeitoa; wewe huridhii sadaka ya kuteketezwa. Dhabihu za Mungu ni roho iliyovunjika; moyo uliovunjika na kupondeka, Ee Mungu, hutaudharau uitendee mema sayuni kwa radhi yako; uzijenge kuta za Yerusalemu. Ndipo utakapopendezwa na dhabihu za haki, na sadaka za kuteketezwa na kafara; ndipo watakapotoa ng'ombe juu ya madhabahu yako.

Toba - toba ya kweli ya kimungu – inahitaji “ukweli wa ndani.” Hii inamaanisha kutokuwa na uongo zaidi, hakuna udanganyifu zaidi, hakuna michezo ya akili na picha za kibinafsi za uongo. Inamaanisha kukiri wazi - na mara nyingi kwa uchungu - *kukiri* dhambi, dhambi zote, sio tu “udhaifu madogo” ambayo inaturuhusu kuendelea kujidanganya wenyewe na kuwadanganya wengine. Inamaanisha kuangalia kwa *uaminifu* giza ya mioyo yetu na akili zetu, na haijalishi ni chungu jinsi gani, kuweka mioyo yetu mbele ya Mungu, kukiri hali halisi ya nia zetu,

kukiri dhambi zetu za “siri”, na kuamua kumaliza uongo wote, kwetu wenyewe na kwa wengine.

Amri ya Kumi

Usitamani... kitu chochote ambacho ni cha jirani yako (Kutoka 20:17; Kumbukumbu la Torati 5:21).

Neno “kutamani” linaweza kuelezwa kama hamu ya kuwa na kitu. Lakini Amri ya Kumi inazungumza juu ya hamu kubwa, au hamu ya jambo ambalo haiwezi kupatikana kisheria. Amri hii inatofautiana na amri zilizopita kwa sababu inahusu moyo. Inakwenda moja kwa moja kwa sababu ya msingi ya matendo ya nje ya dhambi, kwa hivyo inaunganishwa sana na amri zote zilizotangulia.

Tendo la kimwili la uzinzi ni ukiukaji wa sheria ya Mungu, lakini Yesu anatuambia uzinzi pia ni suala la moyo. “Lakini mimi nawaambia, kila mtu atazamaye mwanamke kwa kumtamani, amekwisha kuzini naye moyoni mwake” (Mathayo 5:28). Vivyo hivyo ni kweli kwa mauaji (aya 21-22). Matendo ya kiwili ya mauaji na uzinzi hutanguliwa na hamu isiyo halali.

Kitendo cha kwanza cha mwanadamu cha kutamani kilitokea katika bustani ya Edeni. Adamu na Hawa walikuwa na ruhusa kamili ya kula matunda kutoka kwa miti yoyote ya bustani isipokuwa moja, “mti wa ujuzi wa mema na mabaya” (Mwanzo 2: 16-17). Na bado, chini ya ushawishi wa udanganyifu wa “nyoka” (Shetani), Hawa “alipoona ya kuwa ule mti wafaa kwa chakula, wapendeza macho, nao ni mti wa kutamanika kwa maarifa, basi alitwaa katika matunda yake akala, akampa na mumewe naye akala” (Mwanzo 3: 6).

Hakika hakuna kitu kibaya na hamu ya kawaida ya kibinadamu ya kutosheleza njaa na kufurahiya ladha nzuri ya chakula. Shida ya Adamu na Hawa haikuwa hamu; ilikuwa tamaa ya kupotosha, ambayo ni kutamani, au tamaa. Walijihusisha katika tendo ambalo Mungu alikuwa amekataza. Waliruhusu hamu yao ya kupotosha kupindukia akili zao za kutambua haki na mbaya; kwa hivyo, dhambi iliingia katika ulimwengu wa mwanadamu.

Matunda iliyokatazwa ilipendeza. Ilionekana nzuri (“ya kupendeza kwa macho”), bila shaka ilikuwa ya ladha tamu (“ilikuwa nzuri kwa chakula”), na ilionekana kama njia ya kupata hekima (“ilikuwa inastahili kufanya mtu kuwa na hekima”). Hivi ndivyo vitu ambavyo Yohana anatambulisha kama vitu vya msingi vya ulimwengu wa baada ya Edeni:

Msiipende mambo yaliyomo katika dunia. Mtu akiipenda dunia, kumpenda Baba hakumo ndani yake. Maana kila kilichomo duniani – yaani tamaa ya mwili na tamaa ya macho na kiburi cha uzima - havitokani na Baba bali vyatokana na dunia. Na dunia inapita, pamoja na tamaa zake, bali yeye afanyaye mapenzi ya Mungu adumu hata milele (1 Yohana 2:15-17).

Matamano za haramu - kutamani, tamaa - ni mzizi wa kila kusudi la dhambi, kila tendo la ukatili, kila tendo la ibada ya sanamu, kuzini, na wizi. Kila kusudi la tendo la dhambi linajumuisha aina fulani ya kutamani. Hata kiburi ni aina fulani ya kutamani; si kitu zaidi ya kutamani sana mali, nguvu, au ufahari.

Neno la Mungu linatuambia “wafanyao fitina watanaswa kwa hila yao wenyewe” (Mithali 11:6). Mungu aliamuru Waisraeli kuchoma sanamu zilizochongwa za maadui wao walioshindwa na kuepukana na kutamani au kuchukua fedha na dhahabu kwenye sanamu – “usije ukafungwa navyo” (Kumbukumbu la Torati 7:25).

Hakuna kitu kibaya kwa kupata mali, kuongeza utajiri, au kuweka mali ya siku za usoni. Kwa kweli, Maandiko yanafunua malengo haya kama

ya kufaa. Ni shida tu wakati vipaumbele vya mtu haziko kwa utaratibu. Yesu anahimiza, “jilindeni na choyo, maana uzima wa mtu haumo katika wingi wa vitu vyake alivyo navyo” (Luka12:15). Kumweka Mungu kwanza kwa kujitahidi kutii maagizo yake na kutegemea ahadi Yake hutoa maana ya maisha na mwelekeo kwa matamano ya mtu.

Kutamani - Mzizi wa Dhambi

Matamano yasiyofaa na yasiyokubalika yapo nyuma ya vitendo vyote vya dhambi. Labda hii ndio sababu majadiliano ya Paulo juu ya sheria, dhambi, na jukumu la Kikristo huzingatia Amri ya Kumi.

Laiti lisingekuwa kwa ufahamu wa sheria, Paulo anasema, “Singalitambua dhambi ila kwa sheria; kuwa singalijua kutamani kama torati isingalisema, Usitamani. Lakini dhambi ilipata nafasi kwa ile amri, ikafanya ndani yangu kila namna ya kutamani” (Warumi 7:7-8).

Wakati dhambi inaweza kufafanuliwa kama uasi wa sheria (ona 1 Yohana 3:4), hapa neno “dhambi” linamaanisha tabia au mwelekeo unaochochea makosa. “Dhambi” ya ndani inayoongoza kwa makosa, au matendo ya dhambi, ni kutamani. Asili ya kujitumikia kibinafsi huasi dhidi ya Amri ya Kumi kwa kutamani zaidi.

Mchakato ambao hatimaye husababisha kifo cha milele huanza na hamu isiyozuiliwa. Yakobo anasema, “Mungu ... hamjaribu mtu. Lakini kila mmoja hujaribiwa na tamaa yake mwenyewe huku akivutwa na kudanganywa. Halafu ile tamaa ikiisha kuchukua mimba huzaa dhambi, na ile dhambi ikiisha kukomaa huzaa mauti” (Yakobo 1:13-15).

Historia inatoa mifano ya viongozi wa kisiasa ambao walianza kazi zao kwa nia ya kuleta mabadiliko yanayohitajika kwa jamii zao lakini, kwa bahati mbaya, wakawa madikteta mara walipokuwa chini ya ushawishi

wa uharibifu wa nguvu - au, kwa usahihi zaidi, mara tu waliporuhusu hamu yao ya kushikilia au kuongeza nyanja zao za nguvu kuwadhuru. Vivyo hivyo ni sawa na viongozi wengine wa kidini. Kwa mfano, Hasidim ya zamani, ilitoka kwa hitaji la kutunza watu wa Kiyahudi kukumbuka urithi wao na athari mabaya za kuanguka chini ya ushawishi wa mataifa ya kipagani. Kwa bahati mbaya, Hasidim wa nia njema, mara tu kukuwa kwa nguvu katika maswala ya kidini ya Kiyahudi, waliruhusu hamu yao ya kudumisha utukufu wao na nyanja ya ushawishi kuwadhuru. Kufikia wakati wa Yesu, walijulikana kama waandishi na Mafarisayo.

Inasemekana mara nyingi kwamba nguvu huharibu, na nguvu zaidi huharibu kabisa. Utajiri, ngono, na umaarufu pia husemwa zina athari ya uharibifu. Kwa kweli, hii sio kweli. Vitu hivi havisababishi uharibifu. Uharibifu husababishwa tu wakati hamu kubwa au isiyo halali inahusika.

Mungu ana nguvu zote, lakini Yeye ni mwadilifu kikamilifu, kwa hivyo nguvu sio shida. Anamiliki ulimwengu na kutoa nguvu ya kupata utajiri, kwa hivyo utajiri sio shida. Aliunda ujinsia wa mwanadamu na kuisema kuwa “kizuri sana,” kwa hivyo kufanya ngono sio shida. Amewaweka watu ndani ya nafasi za juu, na kuwapa umaarufu, kwa hivyo umaarufu sio shida.

Shida ni hamu isiyozuiliwa na usio na mwelekeo, au kutamani. Wakati tu uchoyo unapoingia kwenye picha ndipo nguvu, utajiri, ngono na umaarufu huwa shida.

Kushinda Tamaa

Kushinda tamaa kunaweza kuwa kigumu, lakini kwa msaada wa Mungu inawezekana. Kuna hatua kadhaa unazoweza kuchukua ili kudhibiti tamaa zako.

Kwanza, *kiri dhambi ya kutamani*. Ili kuondokana na shida yoyote, mtu lazima akubali kwamba ana shida. Ni rahisi kuingia katika kukana na kufafanua nia zetu; inaweza kuwa ni ngumu kukubali kwa uaminifu nia zetu za ndani na tamaa. Lakini mtu yeyote aliye na haja ya kumfuata Kristo lazima afanye. *Kukiri kwa ukweli ni ufunguo wa toba ya kweli*.

Pili, *omba msaada wa Mungu*. Omba kila asubuhi baada ya kuamka. Omba kila wakati hamu mbaya huanza kuibuka. Omba kabla ya kustaafu kila jioni. Kumbuka, “Ombeni, nanyi mtapewa; tafuteni, nanyi mtaona; bisheni, nanyi mtafunguliwa” (Mathayo 7: 7).

Tatu, *epuka ushawishi mabaya kadri uwezavyo*. Hii inaweza kumaanisha kukaa mbali na vilabu, kupunguza ushiriki wa kijamii na watu fulani, au kuazimia kuzuia aina fulani ya burudani.

(Ikiwa haujasoma, tafadhali andika mara moja kwa nakala yako ya bure ya Jinsi UNaweza Kuwa MSHINDI na Ukweli Kumi Unapaswa Kujua Kuhusu Toba.)

Hitimisho

Aina za maadili zilizo rodheshwa katika Amri Kumi ni za msingi kwa afya na ustawi wa kijamii. Zinaonyesha tabia takatifu ya Mungu Mwenyewe na ni kanuni za milele za sheria za maadili zilizoundwa kutumikia wanadamu, ambao wanabeba sura ya Muumbaji wao. Ni bahati mbaya kwamba wengine, wakipotoshwa kwa tafsiri yao

machache ya vifungu ngumu vya maandiko, wamehitimisha kwamba Amri Kumi iliwekwa kando na ujio wa Agano Jipya.

Mbali na kuwa laana ambayo ilisulibiwa msalabani mwa Kristo, Amri Kumi ni zawadi ambayo Mungu ametoa kwa wanadamu wote. Kristo, mfano wa ukamilifu, alizishika amri za Mungu na aliwaamuru wafuasi Wake kufanya vivyo hivyo. Sheria ilitoka Yerusalemu kwenda kwa mataifa kupitia mafundisho ya mitume na wanafunzi wa awali na yamefika mikononi mwa mamilioni kote ulimwenguni. Hii halingefanyika haingekuwa kwa ajili ya Kristo na kazi aliyoipa wafuasi wake.

Kwa hivyo hatupendekezi kwamba mtu anaweza kupata wokovu kupitia kushika Amri Kumi. Sheria inabaini shida; haina “kurekebisha.” Inafunua dhambi lakini haitoi dhambi. Inafunua njia sahihi, lakini hairuhusu kuiendea. Kuondolewa kwa dhambi nakuzaliwa upya kiroho ni zawadi zilizowezekana na kazi ya ukombozi ya Kristo.

Hatusemi kwamba mtu anaweza kupata wokovu kwa kuzingatia Amri Kumi. Sheria inatambua makosa; “haiirekebishi.” Inatambua dhambi lakini haiondoi dhambi. Inafunua njia bora, lakini haitusaidii kutembea kwa njia hiyo. Msamaha wa dhambi na kuzaliwa kiroho ni zawadi zilizowezekana kupitia kazi za kuokoa za Kristo. Sheria hasa inatuarifu kuhusu haja ya kuwa na Mkombozi.

Bado viwango vya haki vilivyoainishwa katika sheria ya Mungu havina wakati. Kwa waliokombolewa, wao ni mwanga wa njia ya uzima na ukumbusho wa kile damu ya Kristo inaruhusu.

Mtungu Zaburi anasema bora zaidi:

Sheria yako naipenda mno ajabu! Ndiyo kutafakari kwangu mchana kutwa. Maagizo yako hunitia hekima kuliko adui zangu, kwa maana ninayo siku zote. Ninazo akili kuliko wakufunzi wangu wote, maana shuhuda zako ndizo nizifikirizo. Ninao ufahamu kuliko wazee, kwa kuwa

nimeyashika mausia yako.... Mausia yako ni matamu sana kwangu, kupita asali kinywani mwangu! Kwa mausia yako najipatia ufahamu.... Neno lako ni taa ya miguu yangu, na mwanga ya njia yangu” (Zaburi 119: 97-100, 103-105).

Imetafsiriwa na Elijah Ogeda